

STÁTNÍ ZNAMY REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ.
(Malý, střední a velký.)

VÁCLAV VOJTÍŠEK:

NAŠE STÁTNÍ ZNAKY

(STARÉ A NYNĚJŠÍ)

1921.

NÁKLADEM „VESMÍRU“, NAKLADATELSKÉ A VYDAVATELSKÉ
SPOLEČNOSTI S R. O. V KARLÍNĚ. TISKEM ALBERTA MALÍŘE
NA KRÁL. VINOHRADĚCH.

Příteli

Dr. Jiřímu Čermákovi,

majoru československého pluku tatránského čís. 7.,

*jenž za čest praporu českého polem pracoval na pláních
dobrudžských, u Bachmače a v dálných končinách
sibiřských.*

Znaky, které už přestávají býti značkami osobními, ale zato podržují nezměněnou platnost zevnějšího znamení korporací a jiných osob právnických, mají zvláštní význam, jde-li o znaky státní. Tyto znaky nemají jenom účelu representačního, nýbrž náleží jim značná důležitost právní, a kdekoliv znak státní je umístěn, vyslovuje určité právní vztahy a náležitosti. Znak státní nemůže proto býti známka libovolná a nahodilá, která by připouštěla různý výklad nebo byla tak sestavena, že by ji bylo možno užívat i snadno v potřebách soukromých (monogram), nýbrž musí míti hlubší smysl a rázem svým vylučovati nedorozumění a zneužívání. Proto jestliže si který stát nedochoval znaku z minulosti, přijímaje jej jako odkaz svých dějin, dbal toho, aby nový jeho znak, vyvolený při vzniku nebo přerodu státu, byl výrazem ducha i povahy jeho a byl ve shodě s city i smýšlením jeho obyvatelstva. Znak státní na vojenských praporech, na pečetech státních i úředních, na deskách diplomatických zástupců v cizině i na všelikých pomůckách úředních nebo jako značka práv státu k ústavům a zařízením musí působiti dojmem důstojným na příslušníky státu i cizince, a máje býti takto symbolem národa, jenž je nositelem státu, měl by býti tak blízký všem jeho členům, aby je dovedl nadchnouti k činům ve prospěch vlasti. Čest státu i jeho erbu jsou navzájem spojeny a mohou býti rozmnožovány národní hrdoostí i

statečností a všelikými jinými ctnostmi občanskými.

Převratem 28. října 1918, který byl umožněn šťastným účinkem války světové a velikými činy našich lidí, vešla v život republika československá. Ale není možno dívat se na ni jako na stát zcela nový, nýbrž napravením dějinné křivdy obnoven byl starý- stát český, již již se v rámci říše rakousko-uherské ztrácející, jehož hranice byly jen upraveny v duchu nové doby, v duchu zásady se určení národů. Avšak došlo-li k sjednocení dvou větví téhož národa, Čechů a Slováků, kteří po tisíc let byli od sebe odděleni, byly vyplněny ostatní tužby české pouze nedokonale, a ještě ze starého historického území byl urván kus v Těšínsku, jehož ztráta musí býti tím bolestněji pociťována, že byla způsobena naší vlastní vinou, dlouhou bezstarostností a nedbanlivostí o ty kraje. Změny, které zasáhly meze našeho státu, jehož udržovateli jsou Čechové a Slováci a v němž jinojazyčné menšiny bydlí pouze na půdě kdysi české a uměle i násilně odcizené, znamenají ovšem veliký rozdíl mezi někdejším královstvím českým, korunou českou, a novou republikou, nehledí-li ani k tomu, že k ní byla připojena jako samosprávná část Podkarpatská Rus, osvobozená od jha maďarského. Ale i tak starodávný znak český, bílého lva dvouocasého v červeném poli, měl právo, aby byl uznán za znak republiky, neboť kryt jsa slávou z dávnověkosti, byl znamením sjednocovacích snah, vycházejících z Čech, a byl i znamením českých bojů za svobodu. Než poměry, které doprovázely počátky státu československého, byly silnější než historická tradice a hodnocení zásluh: obtíže, jež se ozvaly už v československém odboji byly příčinou, že na prapory i odznaky legionářů byla vložena čtveřice znaků

připojující k znakům zemí koruny české znak Slovenska a zatlačující erb lva, měly účinek zase; z politických důvodů zdálo se nutným pozměnití starý znak lva a stanovit několik stupňů znaku státního, aby se vyhovělo na všechny strany.

Bylo slyšeti dokonce hlasy, aby raději nové republice byl stanoven znak zcela nový; avšak naštěstí návrhy, nerozumějící povaze naší revoluce, zapadly bez ozvěny, a zůstali jsme ušetření nových projevů nemohoucnosti, jež se ukázala při pořádání našich poměrů mnohokrát. Byly to nálady až nepochopitelné, třeba se odívaly lesklými hesly, povází-li se, že stačila při řešení otázky znaku státního vzpomínka, pod kterými znameními bojovali a umírali naši legionáři za svobodu národa, ale když je nyní znak státní uzákoněn, přes všechny námitky, které možno vyslovovati proti němu, lze býti aspoň potud spokojenu, že je dokumentem způsobu, kterým naše republika byla uvedena v řadu samostatných států. Jako při jejím budování podaly si ruce minulost a přítomnost, znak v souhlase s tím má prvky tradiční i nové, v době naší revoluce dané. Už v tom je mnoho, třeba se zapomnělo, že jest nutno, aby byly spojeny v náležitém poměru a souladu.

Aby si znak státní získal obyvatelstvo státu, je třeba, aby mu bylo rozuměno a aby byl správným výkladem přiblížen jeho srdci. A právě proto, aby se lépe mohl posouditi státní znak naší republiky, rozdělil jsem knížku o něm v části, zvláště pokládaje za potřebné předeslati jeho osvětlení a ocenění přehled vývoje historických znaků bývalé koruny české.

I.

Základem státu českého a východiskem českého úsilí státotvorného bylo knížectví a potom království české, a jeho panovníci, kteří se lenním poměrem k císaři římskému dostali záhy v ruch a život rytířský, vzbuzený na západě válkami křížáckými, dali mu první znak. Zprvu byl tento erb černé orlice plamenné na stříbrném štítu jenom znakem rodu Přemyslovců a byl snad vysloužen na některé vojenské výpravě ve službách císařských. Avšak právě, že v ranném středověku panovník a stát byly pojmy, které se kryly, stal se z něho odznak, určující nejen práva osobní, rodová, nýbrž i zemská. Znak byl především znamením vojenským, a aby se v podobě neopakoval na zmatek, byl sestavován podle pravidel, jež s časem ustálila. Orlice česká. představující důstojnost a vrchní panství knížete, malovaná na korouhvích a štítech bojovníků, nahradila také dřívější a jednoduché prostředky, jimiž snad byly různé barvené štíty -- Kosmas vkládá do úst císaře Jindřicha r. 1040 hrozbu proti Čechům: "Já vám ukáži, kolik mám malovaných štítů" -- nebo rozmanité praporce. Není bezpečnější povědomosti o vzhledu korouhve sv. Vojtěcha na kopí sv. Václava, která byla nesena kaplanem Soběslava I., Vítem, v bitvě u Chlumce r. 1126 a v pozdějších bitvách jistě až do roku 1260, do slavné bitvy u Kressenbrunu ne-li ještě déle, vodila zástup osob nejpřednějších, jsouc také odznakem sv. Václava na starých pečetech knížecích a mincích českých, a stejně není nic jisto o původních praporecích, jimiž přijímali vévodové čeští zemi svou v léno od krále německého. Pouze o válečné korouhvi knížecí víme, že

byla růžová, a pod ní stály obě strany protivné, Vladislav i Konrád Znojemský, r. 1142, jako vlála při výpravě Vladislavově do Itálie r. 1158.

Nejstarší malba orlice české je zachována až v pasionálu abatyše Kunhuty z r. 1312, avšak není pochyby, že už od konce 12. století užívání její bylo všeobecné. Malovaná měla zobák i drápy zlaté a z těla jí vyšlehovaly červené plaménky a na křídlech měla zlaté jetelové lístky. Pro svou podobu byla zvána v starých pamětech orlicí plamennou nebo "v plameni", a poněvadž byla vkládána na obrazech sv. Václava, ochránce země české, do štítu, jež v ruce držel, dostalo se jí jména orlice svatováclavské. Tak se zejména objevuje na pečetech panovníků českých od doby Přemysla I., od r. 1192.

Avšak orlice nezůstala znakem dynastie Přemyslovy, nýbrž některý z jejích členů vydobyl si znak nového slavnými a statečnými činy na rytířské jízdě do ciziny ve službě císařské. Dalimil vypravuje ve své rýmované kronice pověst o vzniku erbu lva, a třebaž klade časově události chybně, snad by bylo přece možno přijmouti, že se to stalo po hrdinství českém u Milána r. 1158, kdy císař panovníku českému »za orla černého da jmu o jednom ocasě lva bílého«. Ale nový erb Přemyslovců, když se s ním seznáváme, má v červeném štítu bílého lva dvouocasého. To rozštěpení ocasu je velká vzácnost, zřídka jinde pozorovaná, a mohla by se snad také pokládati za zvláštní vyznamenání znaku a spojovati s druhou pověstí Dalimilovou, že se té cti dostalo Přemyslovi I. z přátelství od císaře Otty IV. r. 1202, jak vykládá i rukopis kláštera Oseckého. Po prvé znak lva lze spatřiti na pečetí markraběte moravského

Vladislava jinak Jindřicha r. 1202, avšak je vyloučeno, že by původ jeho byl ve spojení s Moravou. Také lev ujal se především v zemi české, a od doby krále Přemysla II., který nosil lva ve štítu již v čas, kdy byl ještě markrabětem moravským, zůstal erbem všech panovníků království českého. Orlice jím hned zatlačena nebyla, nýbrž byla spíše pokládána za znak země české, a Děpoltici, poboční větev přemyslovská, spojili dokonce ten starší znak s novým znakem rodovým, že měli ve znaku půl lva s poloviční orlicí opřené o sebe hřbety.

Ale lev, jenž býval obyčejně malován ve skoku s ústy rozžavenými a zlatým jazykem vyplazitým i se zlatými drápy a zlatou čelenkou, přicházel víc a více ke cti a sláva jeho, uznávaná doma, šířila se i v daleké cizině. Zvláště o Přemyslovi II. vyslovil se kronikář salcpurský, že si razil dráhu světem »od znamením lva a bleskurychlými údery lví odvážnost napodobuje«, a také o Václavovi II. praví kronika zbraslavská, majíc asi na paměti i znak orlice, že "měl na štítě lva, znamení Samsona, hrozného nepřátelům, v duši však orla vzhůru k bohu letícího". Není pochyby, že erb lva provázel nerozlučně osudy obou těchto panovníků a ryt do jejich pečetidel i na mince, v nichž se stala skvělá náprava ražením grošů českých, ustálil se v užívání.

Tím počal klesati význam znaku orlice plamenné jako znaku zemského a erb lva ujímal se i toho místa. Proto Jan Lucemburský mohl udělit r. 1339 byv za to požádán biskupem Mikulášem, biskupství tridentskému erb podle znaku sv. Václava, patrona království českého, jenž byl prohlašován už uprázdněným, totiž orlici plamennou, udržující se odtud až po naše časy ve štítu města Tridentu. Jen úcta k sv.

Václavu, za jehož obzvláštní znamení orlice v plameni byla pokládána, povznesená příčiněním a horlivostí císaře Karla, který se chlubil, že pochází z krve svatého knížete, způsobila, že orlice plamenná nevyšla vůbec ze známosti, nýbrž naopak v té slavné době a za panování krále Václava IV. hojně se objevuje, ač kromě obrazů svatováclavských pravidelně ve spojení se znamením lva. Ovšem na pečeti královské se nevrací, zato však ji shledáváme třeba na pečeti university pražské s postavou sv. Václava r. 1348, vidíme ji na pamětní desce na opěrném pilíři věže podle jižní předsíně kostela sv. Víta a na náhrobcích knížat a králů českých z let 70tých 14. století tamže, kdež u nohou každé postavy vytesané na příkrovu hrobky leží lev, symbol síly a statečnosti, je také mezi znaky na staroměstské věži mostecké i na jiných uměleckých památkách soudobých. Že se erb orlice udržoval ve spolku s kultem svatováclavským je patrné také z toho, že opuková socha sv. Václava, která je dílem Petra Parléře a stojí nyní v kapli svatováclavské u sv. Víta, drží štít s orlicí, a jsou zprávy, že orlice plamenná byla v praporci stříbrné postavy světce - v levici držel štít se lvem - na zlatém jeho náhrobku, jenž byl z ryzího kovu velikým nákladem zřízen péčí Karlovou. Proto r. 1370 mohl vypravovati kronikář Beneš Veitmíle, že do toho času je černá orlice v plamenech ohně na bílém štítu erbem země české, a je zajímavé, že plaménky, jimiž byla poseta, uvádí v souvislosti s obyčejem, prokázaným tenkrát od císaře Karla mladému králi Václavovi při vjezdu do Norimberka: byl vítán zapálením ohňů, jak prý králové čeští vždy měli býti pozdravováni, jedouce ke dvoru císařskému, aby nebyli k němu voláni z lehkých a

častých příčin. Ovšem tento výklad zná už kronikář Dalimil a ten dává císaři Ottovi mluvit ke knížeti Břetislavu I.: "Když ciesař k dvoru pozove tebe, pusť oheň na míliu okolo sebe", dokládaje, že "to viec kniežata česká za právo vzěchu, a proto orliciu v plamenném ščitě nosiechu".

Ale 2. polovice 14. století je poslední dobou, kdy byla orlice svatováclavská jako znak království českého v oblibě. Pak nejspíše vinou válek husitských upadla v zapomenutí a zůstala pouze na pečeti obce království a soudu zemského. Pečeť obce země české, jíž byly pečetěny listiny zemské od sněmů i stavů, naposledy použitá r. 1742, kdy si král pruský Fridrich dal od stavů českých zaručiti postoupení Slezska, připomíná se už r. 1219 v listině Přemysla I. k papeži Honoriovi III. o smlouvě s biskupem pražským Ondřejem, a již , tehdy zve se "sigillum commune regni Boemie videlicet s. Wencelzai"*); papeži totiž záleželo na tom, aby odstranění těžkých sporů mezi králem a biskupem bylo zajištěno i panstvem českým a panovník dav přitisknutí k listu tuto pečeť podle pečeti své výslovně připomněl, že se to děje, poněvadž velmožové nemohou ve věci obecné použití vlastních pečeti soukromých. Na této pečeti, jejíž pečetidlo bylo asi nedlouho před tím pořízeno a dosud se zachovalo, ovšem orlice je umístěna na štít, který drží stojící sv. Václav v levici spolu s praporcem, maje dokola nápis: "Sigillum iusticie tocius terre s. Wenceslai ducis Boemie" a v pravé ruce stuhu se slovy: "S. Wenceslaus citat ad iudicium."†) V této způsobě vrací se orlice na

*) Pečeť obecní království českého, totiž sv. Václava.

†) Pečeť spravedlnosti veškeré země sv. Václava, vévody českého. - Sv. Václav pohání k soudu.

štítu a korouhvi sv. Václava na různých pozdějších malbách, např. na oltáři z kostelíka sv. Palmacia v Budňanech ve sbírkách karlštejnských z konce 15. století nebo na titulním listu misálu pražského, tištěného r. 1522 u Melchiora Lottera v Lipsku, a vedle českého lva spatřuje se v lupenové ozdobě na obraze "Zavraždění sv. Václava" v kapli svatováclavské v Praze z r. 1543. Také na dukátech Vladislava II. byla ražena a ještě i na vzácnějších mincích z doby habsburské, jako na rubu českých dukátů Ferdinanda I. a Matyáše až do r. 1612; tehdy sv. Václav byl vyměněn orlem říšským, zprvu se štítkem rakousko-burgundským, potom za Ferdinanda III. českým. Ale ve všech těchto případech i mladších, kdy orlice je použito, jde už jen o pouhý přežitek; erb orlice plamenné není již míněn vědomě znakem zemským, nýbrž je pouhým znamením svatováclavským.

II.

Znak lva českého objevuje se často malován nebo vytesán v plné heraldické výzdobě a na podobu znamení erbovního i štítu i na úpravu jiných složek má vliv vývoj uměleckého cítění a vkusu. Na štítu erbu v takovém případě spočívá helm s korunou královskou, mající křížek v čele, a ta nese klenot v podobě dvou černých na sobě složených (jen někdy proti sobě rozložených) orlích křídel o 5 perech, jejichž dolejší část je pokryta černou rouškou s zlatými srdečky; spodní díl černého šatu, zase posetý 15 zlatými srdečky, splývá po zadku helmu jako přikryvadlo. Klenot na helmu zdobí erb český už v cyryšské erbovní roli s počátku 14. století, avšak malba je dosti jednoduchá a nemá koruny ani

přikryvadla, stejně jako bez koruny, ale s fafrnochy je vyobrazení v heidlbberském sborníku písní z doby kolem r. 1300, kde znak český je vymalován jako odznak krále. Václava II., příznivce minesengrů, sedícího na trůně. Avšak později přes polovinu století příklady už jsou zcela vyvinuté, a zvláště krásný vzor podává erbovník belgického herolta Gerla, složený v letech 1350-1370 a zachovaný v originálu v královské knihovně bruselské, jako se možno podívat umělému znaku kamennému na staroměstské věži mostecké v Praze asi z téže doby. Zdá se, že panování Karla IV. ustálilo tento rozvinutý erb království, jehož klenot, ozdoba přílby královské na pečetech už od krále Přemysla II., byl položen pod hlavu tomu hrdinnému panovníku na jeho náhrobku v kostele sv. Víta, pořízeném také koncem vlády císaře Karla.

Jako Jan Lucemburský uvedl znovu erb českého důstojenství královského ve známost po světě rytířskými jízdami za hranice, tak Karel IV. oslavil jej počtami prokázanými z moci císařské zemi české. Proto si Čechové vážili svého znaku, a byla-li vymyšlena pověst o Štylfrydovi, který dobyl zemi české erbu orlice, pověst o Brucvíkovi a jeho věrném lvu je svědectvím víry v symbol ušlechtilé mohutnosti a nebojácnosti přes to, že je v ní látka cizí smíšená s prvky domácími. Bruncvík stal se národním hrdinou, vzorem rytířských cností, a činy jasnější bylo národní české vědomí, tím spíše byl pojmán lev nejen za znak krále a země, nýbrž i českého národa. Proto ve válkách husitských, v nichž se české vlastenectví spojilo s českou rekovností a dobylo skvělých vítězství, nebyl opuštěn erb lva, třebas si husitství vyvolilo i zvláštní znamení. Lev, kterého si vložilo Staré město pražské, hlava země české, do pečeti

své na štít sv. Václava, stojícího v bráně trojvěžaté zdi městské; už koncem 13. století, a jenž se stal základem nebo prvkem znaků několika královských měst českých, byl příliš vžitý, a bylo ho potřebí, aby byl vysloven dvojí cíl husitů, pojatý do vojenského řádu Žižkova, aby byla »vysvobozena pravda zákona božího a uchráněn byl jazyk slovansky a český«. A tak v odznacích a praporecích bojovníků božích lev zůstal výrazem národní samostatnosti a jednoty, jako kalich znamenal symbol víry. Znak kalichu byl obyčejně v té podobě, že byl červený a byl na bílém poli, jindy však míval i barvu zlatou nebo stříbrnou a měl vloženou hostii. Ale shledáváme se u husitů i s odznakem husy pijící z kalicha nebo se složitějším obrazcem ve velké pečeti obce tábořské, v němž stojí uprostřed kalich s polovicí hostie - na jiné pečeti je kalich ovinut trnovou korunou - a má po pravé straně cep a vlevo taseny vzpřímený meč. Znamení husitské doprovázelo někdy heslo »Pravda Páně vítězí«, a tato slova hlubokého přesvědčení, ba jistoty, pod nimiž jelo poselstvo české ke sboru do Basileje, učinil král Jiří takorůžka heslem státním. I jemu byl kalich vůdčím odznakem a dal jej vstaviti na štít kostela Panny Marie před Týnem v Praze, aby veřejně hlásal svou nezadatelnou platnost, ale lev mu vyjadřoval svrchovanost a moc královskou a práva země. V jeho kanceláři byla zavedena krásná pečeť, jejíž originál z r. 1465 zachoval se v archivu třeboňském: na ní je vyobrazen sedící anděl, který drží na pravém kolenu a v pravé ruce erb království, ozdobený korunou o pěti liliových lupenech, a pravá jeho perut' je rozložena nad korunou, a v levo od anděla u jeho levého holena je vložena iniciálka G.

Jako v době krále Jiřího, tak i za jeho

nástupce Vladislava Jagelovce znak českého lva bývá ozdobou staveb veřejných a hlásá jako v dobách starších buď dílo vykonané králem nebo provedené na jeho počest a k oslavě země. V Praze jsou umělými vzory kamenné znaky na gotickém oknu radnice staroměstské a na Prašné bráně, kde překrásný lev gotický je výtvozem Matouše Rejska z Prostějova. Z toho času pochází také krásné vyobrazení lva českého v plné výzdobě v erbovní knize Grünenbergově (1483) a tam vyplazitý jazyk jeho v ústech rozžavených malován je zlatě a také zuby, pazoury i čelenka jsou zlaté barvy, jak se shodují i jiné nejstarší heraldické památky a jak správnost dotvrzuje i zachovaný popis štítu krále Václava II., dlouho opatrovaného v pokladu svatovítském (Pešina ho vzpomíná v knize Phosphorus septicornis z r. 1673), kde byl znázorněn bílý lev s korunou stříbrnou pozlacenou, maje jazyk, zuby i drápy pozlacené.

Avšak tenkrát za panování Jagelovců naposled se vlastně skvěl lev český v plné svobodě a slávě, neboť nastoupením dynastie habsburské na trůn český svobodnou volbou Ferdinanda I. r. 1526 brzy nastalo mu nebezpečství z důstojnosti císařské panovníkův českých. Černý orel dvouhlavý s kruhovou září sv. říše římské na žlutém poli nejen byl povyšován nad lva českého jako znamení svrchované moci světské, nýbrž vystupoval proti němu i nepřátelsky. Králové čeští v boji se stavy země o práva politická i svobodu náboženskou opírali se o situaci a běhy říšské, a orel říšský představoval takořka zřetelně absolutistické sklony dynastie a byl štítem katolictví. Ale v něm se hlásila i protičeská tendence národnostní. Už dávno dříve na Moravském poli zvítězil orel říšský nad lvem českým

nejen ve snu Rudolfa Habsburského, nýbrž ve skutečné bitvě, a pád velikého krále Přemysla II. dostal zřetelné osvětlení radostí kronikáře, že byla pokořena česká zpupnost. Toho nemohlo býti zapomenuto, a zdařilo-li se Karlovi IV. na čas smířiti Čechy s říší, nehodný syn jeho Zikmund, maje znamení říšské na korouhvích svých vojsk vedených na vyhlazení kacírů, rozevřel znovu propast. Jak rychle byl zase chápán tento význam orla s nepochybným přízvukem protičeským v době dynastie habsburské, nasvědčují už potupné písně, které se ozývaly Prahou proti Ferdinandovi I. r. 1547, kdy nebyl ještě ani císařem německým, nýbrž jen spojencem císařovým, a lva povzbuzovaly:

Kvílením vorlík lva zemdlil,
v jeho hnízdě když se zhnízdil.
Lve, jak blikavé oči máš,
mandáty se šáliti dáš.

Byls bílý, měls dva ocasy,
již tě Vlaši v ty časy
větrníky straší směšně,
chtíc tě zahubiti věčně.

Lásku orla teprv poznáš,
když mu své tělo žráti dáš;
o kůži, kosti nestojí,
praví, že mu se nehodí.

Dals se dětem přestrašiti,
nedbáš se v čas opatřiti,
nahlédni zase v své hnízdo,

vyčist' po orlovi místo.

Všmi vlašskými je sprzněno
a příliš znečištěno
mezi lejny orlovými,
zasmaženo velmi jimi...

Lve, země sluší na tebe,
orel měj místo na dřevě,
lve, na zemi jest tvá vnada,
orel nechť v povětrí hledá.

Ty , pane, vládni v zemi své,
poslechni rady, o můj lve,
však pak staré své právo máš,
proč se v něm radovat nemáš!...

Ó lve, zved' pysky nahoru,
byť bylo orlu na zdoru,
opust' ochechuli římskou
a doufej v pomoc nebeskou ...

(Paměti Sixta z Otrštorfa.)

Ale už první srážka lva s orlem skončila se pro onoho těžkou pohromou, a vypravuje se v Pamětech Mikuláše Dačického z Heslova k r. 1551 podle zprávy otce jeho Ondřeje, že Ferdinand chtěl užítí snadného svého vítězství i k potupení znaku království českého. "Ještě nepřátelé chtěli, aby české znamení lva svého prve svobodného za mříží jako vězně jatého v malování, rytí a pečetění užívali, ale k tomu posměchu a potupě, neb se již i mince taková česká královská s znamením lva za

mříží dělati a bíti začala, jiní, kteří se byli nezprotivili, totiž Plzeňští, Budějovičtí a Oustšti, dovoliti nechtěli a to zbránili« Mělo se tedy znaku království českého po nezdařeném povstání roku 1547 státi, co se bylo pravděpodobně událo erbu města Chebu, když bylo od říše německé zastaveno v době Přemysla II., Martin Kolář v Českomoravské heraldice (str. 303) dovolává se k tomu názoru nejen nejstarší pečeti chebské ze století 13., nýbrž i nejstarších mincí, a třebaš Karel Siegel v článku o znaku města Chebu (v Mitt. Ver. f. Gesch. Deutsch. in Böhmen, roč. LIV.) správnost toho popírá, zdá se, že přece mříže, sahající po krk nebo po pás korunované postavě nebo zakrývající dolní polovinu orlice, je znamením ponížení erbu, které bylo stejně strojeno erbu českému. A proto pochopíme, že ti, kdo mohli působiti na Ferdinanda I. pro služby, jež mu prokázali, postavili se na odpor zlému úmyslu a na obranu cti svého zemského znaku.

Ale soupeření orla říše německé se lvem českým ještě se stupňovalo, čím více rostla nenávist mezi národem a dynastií, a na Bílé hoře zvítězil orel v plné síle nadšeně pozdravován radostnými verši, které ho posilovaly a velebily po všechnu dobu jeho zápasu. Marné byly oslavy a slova podivu nad bývalými činy a neodolatelností českého lva, jimiž humanističtí básníci čeští vzbuzovali jeho bojovnost a nepoddajnost a chtěli ho obhájití proti posměchu a urážkám veršovníků strany protivné. Orel ovládl lva,^{*)} a mluvila-li Bílá hora hned

^{*)} Mikuláš Diviš z Doubravína, jenž byl přibit za jazyk k šibenici den po popravě na rynku Staroměstském r. 1621, vydal allegorii: Soud aneb rozepře mezi lvem s jedné a orlicí, též konsorty jejími ze strany druhé, na kterémžto soudu pán bůh soudce spravedlivý na trůnu

»de aquila prosternente leonem ad terram et eruenta ei oculos«^{*)}) i mohla-li býtí zvána »dei gloria, aquilae victoria,leonis infamia«,†) tím spíše mohl spíše orel později malomocnosti lva k dokonalému spoutání a zemdlení, které se utužovalo, čím více se zeslaboval význam státoprávních vlastností koruny české v rámci spojeného státu habsburského. Nebylo bez úmyslu, zdá se, že v štukovém reliefu portálu kostela, bělohorského z r. 1730 neznámý umělec povýšil císařského rozepjatého orla nad českého položeného a jako povaleného lva, nad nímž už r. 1621 Václav Jíleňský, skladatel básně »Žalostné popravy smrteľné«, zoufal: "Již ten lev náš snad nikdy zas nepozdvihne hlavu." Orel se stal symbolem snah o jednoditost mocnářství, s nímž prováděly násilné dílo protireformace a germanisace bez ohledu na státní celky v něm sdružené, až se zdálo, že lev bude zatlačen a ubit docela.

Vývoj významu českého znaku v době habsburské lze dobře sledovati na pečetech královských a na mincích, ale to souvisí namnoze s otázkou dvojí povahy erbu lva, podle toho, označoval-li pouze zemi českou, vlastní království české, nebo všechen stát český. Ovšem »koruna česká« nebyl stát ucelený a jednotný, a jednotlivé země v něm zachovávaly si svéprávné postavení, vyznačené stupněm důstojnosti panovníka i značnou samosprávou.

Proto znak lva jen v některých případech představoval spojené země koruny české a obyčejně

stolice spravedlnosti své seděti ráčí, jakožto nejvyšší soudce, lev jest původem, orlice strana obviněná.

^{*)} „O orlu, který prorazil lva k zemi a oči mu vyrval“

^{†)} "Sláva boha, vítězství orla, potupení lva".

býval používán jen za znak předního úda jejího, kdežto celek státní byl vyjadřován řadou znaků všech zemí ve státu seskupených, mezi nimiž erb království zaujímal místo první. Ale pojem koruny české nebyl stálý a měnil se, neboť počet zemí k ní příslušných huti se množil nebo se zmenšoval, a tak v různých dobách bývá doprovázen znak lva nestejným číslem znaků zemí ostatních. Z malých počátků, v nichž byly Čechy a Morava spojeny s Opavskem, nabyl český stát největšího rozsahu v době Karla IV., a tehdy k němu náležely Čechy s Chebskem a Kladskem, Morava, Opavsko, Slezsko, Horní a Dolní Lužice, Lucembursko a ve zvláštním poměru Braniborsko, které jako kurfirství říšské nemohlo býti k ostatním zemím českým přivtěleno, vedle některých statku rozhozených po zemích německých. Války husitské ovšem otřáslly velkou říší českou a jen pevné ruce Jiřího z Poděbrad se podařilo, že jí zase upevnil a udržel kromě Lucemburska a Braniborska téměř bez porušení pohromadě. V té podobě vstoupila koruna česká r. 1526 v právě založené soustátí domu rakouského, v němž si udržovala zvláštní samostatnost, avšak po válce třicetileté ztrátami ve prospěch Polska, Saska i Braniborska zůstaly země české omezeny pouze na Čechy s Chebskem, Moravu a »České« Slezsko, k němuž byl počítán zbytek Opavska a Krňovska i z vlastníka Slezska Těšínsko a díl knížectví nisského. Odraz těchto měnivých poměrů jevil se samozřejmě i v užívání českých znaků státních všude, kde bylo třeba vyznačiti jeho ráz a složení, a musí proto býti brán zřetel na erby všech zemí, které kdy k zemi české příslušely.

III.

Ve skupině znaků, které náležely členům koruny české, vždy vedle erbu království českého kladen byl znak markrabství moravského. Od času markraběte Přemysla I. byla jím orlice v pravo hledící, která, jak se později projevuje, byla korunována zlatou korunkou a červenobíle šachována se zlatými pazoury na štítě modrém. Vyskytuje-li se s klenotem, má štít nad helmem černé orlí křídlo o 12 perech, jež se střídají po třech zlatých a černých, a to křídlo je posázeno v dolejší části zlatými srdečky; přikryvadla jsou červená a hermelínová.

Znak orlice moravské po prvé se objevuje na pečeti listiny z r. 1233, jíž markrabě Přemysl potvrdil klášteřu louckému právo patronátní při kostele přímětickém, a vznikem svým souvisí s feudalismem doby, který rozdroboval všechnu moc a hledal pro každý stupeň určité výrazy. Proto markrabí moravští, kteří jako členové rodu Přemyslova od konce století 12. užívali erbu dvouocasého lva, opustili znak rodový, a třeba se k němu ještě časem vraceli, posledně, pokud známo r. 1251, zjednali si nový erb k vyznačení své důstojnosti a práv markraběcích. Že orlice byla šachovaná, ponejprv se ukazuje na pečeti z r. 1286, avšak ten vzor není úplně zřetelný a teprve nepochybné toho svědectví podávají listiny krále Václava II. z r. 1297 až 1299 a heidelberský rukopis písňový z doby kolem r. 1300 spolu s rolí curyšskou, téměř současnou, kde se také shledáváme s nejstaršími příklady klenotu nad štítem a v posledně jmenovaném pramenu i se zlatou čelenkou na hlavě orlice. Ovšem na pečetech oněch listin není moravská orlice odznakem samostatným, nýbrž je položena na štít

královského jezdce, kdežto jeho praporec má ozdobu lva.

Od doby Jana Lucemburského při rozvoji samosprávy zemské stalo se užívání znaku markrabství moravského pravidlem, a podoba jeho, která se ustálila do konce 13. století, zůstávala celkem beze změny, jak poznáváme na př. z orlice na náhrobku Bořivoje II. v kostele sv. Víta nebo ze znaku na radnici staroměstské a na staroměstské věži mostecké i na štítu kostela týnského, kde se orlice obrací na stranu levou vzhledem k seskupení se znaky zemí ostatních. Poté později v době krále Jiřího Jindřich z Lipé, maršálek království českého a hejtman panstva moravského, snad s některými jinými šlechtici vyžádali si za pomocné služby proti odbojně Vídni a stavům rakouským milost císaře Bedřicha, aby jim byl polepšen erb zemský, a to se stalo privilegiem ze 7. prosince r. 1462. Jím bylo oznámeno a vyobrazením nového znaku vysvědčeno, že císař mění »aquile scate rubei et albi coloris...colorem album in glaucum aut aureum«^{*}) a odtud v šachování orlice měly se střídati červené kostky se zlatými místo dřívějších stříbrných. Než tato výsada nedošla potvrzení krále českého, snad že ostatní stavové moravští věc nepovažovali za svou, a bez jeho souhlasného privilegia proměna nevešla v platnost. Proto, kde byla moravská orlice provedena v barvách, podržela veskrze staré zbarvení, a na té zvyklosti nezměnilo nic, že výsada císaře Bedřicha byla pojata mezi listiny, které ve zvláštním rejstříku seřaděné znovu potvrdil po revisi svobod zemských Ferdinand II. listem daným ve Znojmě 26. června 1628, promíjeje jim, že se »markrabství moravské času nedávno pominulého proti

^{*}) Šachované orlice červené a bílé barvy barvu bílou v žlutou nebo zlatou.

nám veřejně et in forma universitatis mocně pozdvihlo i ohavnou a takovou rebelii začalo, že jsme též markrabství naše dědičné z donucené potřeby s znamenitými válečnými vejpravami...mečem dobyli a je pod naši moc uvedli." Na potvrzení, že list Fridricha III., neměl ani dříve ani potom účinku na znak moravský, uvádějí se na př. tištěné řády zemské z let 1545. 1562, 1604 a 1628, kde jsou vyobrazení erbu, pak všechny vydané artykule sněmovní až do r. 1836 a obojí, malá i velká pečet zemská. Ale možno ještě připomenouti knížku Virgila Solisa, vydanou v Norimberku r. 1555, kde znak moravský je namalován s úchytkami, neboť má fafrnochy červenobílé a klenotem šachovanou orlici z koruny vyrůstající, jako je cenný starší už znak na oratoria královském v chrámu svatovítském z doby Vladislava II. a také pomůcky 17. století. Pavel Stránský ze Zhoře v knížce o státu českém »Respublica Boiema" (v Lejdě 1634) praví, že orlice moravská je „tessellata alba et caerulea, capite coronato ". tedy červenobíle šachovaná s hlavou korunovanou, a Tomáš Jan Pešina z Čechorodu v »Prodromus Moravographiae« z r. 1663 má hned za titulním listem znak červenobíle šachované orlice a pod ním vysvětlení ve verších:

Quod Moravi attulerant huc primi insigne, clatrata
caeruleo in rampo rubra tahala fuit.

antiquum prout fert generosa Croatia tale
de facto patrii nabila stemma Laris.

Huic aquila alba dein superaddita cincta corona regia, et
hoc Moravi nunc, vide, utrumque ferunt.*)

*) Znamením, jež první Moravané sem přinesli, byla červená mřežovaná deska v modrém poli, a je stejné s tím, které vznešené

Tvrdí se tedy, že původně byla erbem Moravy červená deska mřežovaná v modrém poli, jako prý měla vlast Chorvatů, a ta ze později byla spojena s bílou orlicí, mající na hlavě korunu královskou: Tuto pověst staršího původu, kterou zná už Paprocký v Zrcadle slavného markrabství moravského z r. 1593, opakuje ještě Karel Ferdinand Schertz v rozpravě „Mährisches Landes-Wapen aus der Histori- und Herald-Kunst illuminiret“, vytištěné v Norimberku r. 1699. Ale jinak se už auctor statí kriticky k otázce znaku moravského, zejména jeho barev, a obrací se proti kterémus anonymovi, jenž mluví o stříbrném a zlatém šachování orlice moravské, dovolává se neurčitě i privilegií, i namítá, že by takové spojení barev bylo proti heraldickým pravidlům. Při tom vypočítává příklady znaku orlice, aby dotvrdil správnost svých vývodův o šachování orlice ze skutečné praxe, a zejména se odvolává na znak v praporech vojenských, na stříbrnou pečeť chovanou u desk zemských, na erb Komenského mapy Moravy i na kamenný znak nad branou moravského zemského domu v Brně. Také profesor pražské university Josef Jan Feigl z Feiglfeldu v knize „Offentliche Vorlesungen uber dle königl. Stadtrechte, neue Landesordnung, Novellen, Declamatorien, Rescripten, Patenten und sonstigen Anordnungen“, vytištěné roku. 1770 u Jana Jos. Klausera v Praze, zmiňuje se o erbu moravském, ale nezná jiného šachování orlice nežli červeno-bílé.

Chorvatsko má opravdu od starobylosti za ušlechtilou ozdobu oteckého domu. K němu byla potom přidána bílá orlice, okrášlená korunou královskou., a to obojí Moravané nyní, viz, nesou.

IV.

Slezsko dlouho nebylo státoprávním pojmem jednotným, nýbrž skládalo se z většího počtu knížectví, která měla své panovníky, a ti své vlastní erby. Teprv od doby Jana Lucemburského, který spojil většinu knížectví slezských pod svou vrchní vládou a přijal titul vrchního knížete slezského, a spíš ještě od přivtělení knížectví slezských ke koruně české r. 1355 a od dokonání díla Karlem IV., mohl by snad vejíti v užívání znak této nové hodnosti krále českého. avšak zdá se to přece pochybným. Ve století 14. a 15. je třeba při určování orlic, které se opakují ve znacích slezských knížat, postupovati velmi opatrně, neboť orlice ty se střídavě vyskytují se srpkem na prsou i bez srpku, a zvláště mohou býti zaměňovány podobné orlice slezských knížat vratislavského, zahaňského a lehnického.

Je především důležité, ze třebas král Jan má titul »princeps supremus Slezianorum«, označení vévody slezského nebývá v titulu krále českého až do doby Jiřího z Poděbrad kromě Václava IV., jenž se zove »Boemie rex, Brandenburgensis et Lusacie marchio, Lucemburgensis et Slezie dux«^{*}) od své korunovace na krále českého r. 1363 do korunování za krále římského r. 1376, jen s nevelkou změnou od r. 1374. A tak se zdá, že králové čeští, objevuje-li se kde orlice slezská jako jejich odznak, nepoužívají vlastně znaku, který by byl výrazem jejich svrchované moci nad knížectvími slezskými, nýbrž znaku těch dílu Slezska, jež byly pod jejich bezprostřední

^{*}) Král český, markrabí braniborský a lužický, lucenburský a slezský vévoda.

vládou, a stejně i název krále Václava IV. »dux Slezie« nejspíše znamenal jen místo mezi knížaty slezskými - podobně se jmenují současně i potom některá jiná významnější knížata slezská - nežli aby se tím rozumělo panství nade vším územím zahrnovaným pod pojem Slezska. To ostatně teprv za krále Matyáše Uherského obdrželo úřad zemského hejtmana a tím potvrzení stavu, k němuž vývoj konečně došel po přechodném náběhu za válek husitských, kdy Zikmund Lucemburský zřídil tam nejvyššího hejtmana zemského. Proto spíše možno míti za to, že orlice domněle slezská na pečetech králů českých je nejpravděpodobněji orlicí vřatslavského knížectví, které už od r. 1335 nalezlo v přímé držení krále českého; a tak asi bude třeba i vykládati orlice se srpkem na prsou na náhrobku Břetislava I. a Spytihněva II. v kostele sv. Víta nebo orlici se srpkem na věži radnice staroměstské a bez srpku na spodní části štítu kostela týnského a nebo černou orlici na žlutém poli s půlměsícem zakončeným jetelovými trojlístky s křížkem uprostřed na staroměstské věži mostu pražského, kteréž památky náležejí vesměs do doby vlády Václava IV. Vždyť ještě v erbovní knize kostnického měšťana Konráda Grünenberga z r. 1483 je vymalována pod označením »herzoguss der Schlesse« černá orlice s bílým půlměsícem a zlatým jazykem na žlutém praporu, aniž má charakteristické znaky orlice slezské, jak se asi vyvinula teprv koncem století 15. a ustálila ve stol. 16.

Erb, který představoval souhrn panství krále českého nad Slezskem, a tím se stal i zemským znakem Slezska, když bylo v plném významu uvědomováno, lze odvoditi ze starého znaku slezských knížat rodu Piastova, jenž měl základ společný se znamením většiny drobných

knížectví slezských. Ti už ve 13. století nosili ve žlutém štítu černou orlici, ač ne všichni, neboť Jindřich IV. Vratislavský († 1290) měl v pečeti lva, a pozůstavili ji několika knížectvím slezským v různé podobě. Ovšem tato orlice nestala se společným znakem veškeré slezské země rovnou, nýbrž prostředně, a není se třeba asi rozpakovati pro domněnku, že to byla vratislavská orlice, z níž erb zemský byl odvozen.

Stala se tedy znakem slezským černá orlice v žlutém poli, která hledí v pravo a nese až od století 16. na hlavě zlatou korunku, kdežto zbraň (nohy, zobák nebo jen jazyk) je červená; na prsou se jí leskne stříbrná pružina v podobě půlměsíce s křížkem uprostřed a jetelovými trojlístky na koncích. Je-li v plné heraldické výzdobě, stojí na štítu orlice železný helm s červenou podšívkou a černožlutými přikryvadly, klenotem pak má dva zlaté rohy buvolové, vyrůstající ze zlaté koruny na způsob trub, každý ozdobený pěti černožlutými praporečky, a mezi nimi paví ocas.

Ve významu orlice slezské země vložena je asi orlice tato už od krále Jiřího z Poděbrad počínajíc na pečeti panovníků českých a také se objevuje na některých památkách, jako nejspíš v řadě znaků okrašlujících královské oratorium v kostele sv. Víta z doby Vladislava Jagelovce. Výslovně se však s takovou orlicí ve vzhledu popsaném jako se znakem Slezska shledáváme až r. 1577 v erbovní knize městské knihovny vratislavské a zcela zřetelný doklad »des gemainen Landes Schlesien Siegel« podává malba pečeti, třebaš ne zcela přesná, z r. 1606 ve vratislavském radním protokolu, v němž se mluví o pořízení nové pečeti na místo staré s nápisem »Sigillum principum et statuum Inferioris atque Superioris

Silesiae.«^{*)} Také Pavel Stránský v rozpravě o státu českém »Respublica Bojema«, rozepisuje se o zemích přivtělených ke koruně české, uvádí zřetelně, že znakem Slezska je černá orlice mající hrud' ozdobenou půlměsícem.

Jestliže dlouho trvalo, nežli se vytvořilo Slezska jako celek státoprávní z pouhého celku geografického, a zůstávalo v jednotlivých částech pod vládou vlastních knížat, nezbyvá při rozpravě o znacích zemí českých, nežli přihlédnouti i ke znakům těch zvláštních knížectví. Mezi nimi značnou váhu odedávna mělo knížectví vratislavské, od něhož se odloučilo několik knížectví jiných a jehož znakem byla právě černá orlice na žlutém poli, zděděná po starých knížatech rodu polského. Orlice tato hledí v pravo, má červenou zbraň a na hrudi stříbrný půlměsíc beze vsí ozdoby; nad jejím štítem už ve 14. století objevuje se helm s černožlutými fafrnochy a nad ním na půlkruhovém žlutém terči, lemovaném pavími pery, poloviční rozepjatá orlice se stříbrným půlměsícem. Doklady orlic knížat vratislavských podávají jejich náhrobky (vyobrazení přináší Luchs, Schles. Fürstenbilder des Mittelalters, vyd. ve Vratislavi 1872) a z nich jen náhrobek Boleslava II. († 1201) a Jindřicha II. († 1247) má znak orlice s náprsním půlměsícem opatřeným křížkem a jetelovými lístky, avšak ta přízdoba srpku pravděpodobně byla přidána až dodatečně při novější opravě. Klenot se poznává z vyobrazení Jindřicha IV. († 1240) v pařížském rukopisu s počátku 14. století, kde je výslovně označení »Herzoge Heinrich von Pressela«, a podobně curyšská role má znak černé orlice v zlatém poli s červenou zbraní a stříbrným

^{*)} Pečeť knížat a stavu Dolního a Horního Slezska.

srpkem, určitě vratislavským jmenovaný, který má klenotem vrchní polovici orlice v žlutém poli a kolem paví pera. A tak vymalovaným klenotům podobají se i klenoty odjinud z pozdější doby známé. Orlice jistě vratislavská byla také vložena do soudní pečeti knížectví vratislavského, kterou zavedl už Jan Lucemburský, přijav název »dominus Wratislawie« s nápisem »Sigillum regis Boemie in ducatu Wratislawiensi ad hereditates et causas.«^{*}) Pečeť tato měla vlastně ve štítu rozčtvrceném střídavě českého lva a orlici, a ji přejal i Karel IV., který však kolem r. 1360, když se vypátraly padělký, dal poříditi pečeť novou, na níž je vyobrazena stojící postava krále českého, majíc po pravé straně na štítě českého lva a na levé štít s orlicí; opis pak pravil, že je to »Sigillum regis Boemie ad hereditates et causas terrigenarum in ducatu Wratislaviensi.«[†]) Tato pečeť zůstala. v užívání i za Václava IV. a Zikmunda.

Vyskytla se domněnka, že město Vratislav dalo vlastně znak knížectví vratislavskému, avšak. mínění to je jistě nesprávné, neboť nehledíc k tomu, že Vratislav měla s počátku erbem dvouhlavou černou orlici, knížata vratislavská nepochybně dříve užívala erbu rodového, nežli Vratislav byla založena a znak přijala. Spíše se však může přijmouti, že knížecí znak vratislavský, který se spojil i se zemí vratislavskou, měl význam pro odvození a upravení znaku jiných knížectví a zejména také celého Slezska, když se jeho potřeba ukázala.

^{*}) Pečeť krále českého ve vévodství vratislavském k statkům dědičným a přem.

[†]) Pečeť krále českého k statkům dědičným a přem. obyvatelů ve vévodství vratislavském.

Vratislavsko bylo dílem Dolního Slezska, což byl pojem až snad do 16. století čistě geografický, a teprv potom spolu s Horním Slezskem představoval rozdělení správní až do připojení velké části Slezska k Prusku. K Dolnímu Slezsku počítalo se ještě vedle knížectví vratislavského 12 knížectví jiných. Z nich knížectví lehnické mělo erbem černou orlici s bílým půlměsícem a červenou zbraní na žluté půdě a za klenot touž orlici v polovici s rozepjatými křídly na žlutém půlkruhovém poli, ozdobeném dokola hustě pavími pery; přikryvadlo bylo černožluté, posázené zlatými body. V této podobě orlice lehnická s červeným zobákem, ale zlatými pazoury, připomínajíc velmi orlici vratislavskou, s níž je dědictvím po starých knížatech, je vyobrazena v erbovníku Konráda Grünenberga z r. 1483 s nápisem »Herzog von der Schlesse und zum Brige, her zu Leigennicz, zum Saugen und zu Gloggaw« a při jiné malbě bez klenotu, ale se srpkem ozdobeným křížkem s označením »Herschafft von Legenicz und Glogow«. Vratislavská erbovní kniha z r. 1577 podržuje celkem vzhled tohoto vzoru, pouze dává orlici i červené pazoury, odnímá jí křížek s půlměsícem a klenot proměňuje tak, že je na něm v kruhu celá orlice dokola ozdobená jednotlivými pavími pery. Tento znak platil také pro knížectví brežské, které od počátku století 14. bylo spojeno skoro neustále s Lehníkem. Ovšem Brežsko mělo také znak vlastní a jím byla šachovnice s poli červenobílými s klenotem šestiúhelníka stejně šachovaného a pokrývkou rovněž červenobílou. Tento znak je vymalován také, ač bez klenotu, v Grünenbergově erbovníku a má v bílých polích po květu lilie; po straně erbu je poznamenáno, že jej má »das

Fürstenthum vom Brige«. Šachovnice měla význam i pro knížata lehnická, neboť Boleslav III. (1311-1352) od r. 1314 počal užívat na pečetech v klenotu svého znaku červenobílou šachovnici podoby vějířovité, a tato ozdoba rozšířila se pak i po jiných knížectvích Středního a Dolního Slezska. Ale už od r. 1331 týž kníže přijal na helm místo šachovnice orla se strany kresleného se zdviženými křídly a obyčejně se srpkem na prsou. Na jeho náhrobku v kláštře v Leubuši je však prostá orlice se srpkem. Syn Boleslavův Václav († 1364) nosil štít rozčtvrcený, v němž se střídala orlice a šachovnice, patrně na znamení spojení Lehnicka a Břežska, a to zachovávali i jeho synové, jak patrně z náhrobků jejich; z nich. Ruprecht († 1409) užíval v pečetech obojího štítu, lehnického i břežského, a postavil na onen klenot podoby šachovaného polokruhu, na tento klenot podoby orlice. Ludvík II. od r. 1396 učinil klenotem svého znaku terč s rostoucí orlicí, lemovaný pavím peřím. Ve »Wappenbüchlein« Virgila Solise (1555) erb Břežska je vymalován tak, že jej představuje černá orlice s bílým srpkem v žlutém štítu, který nese vévodskou čepici.

Knížectví svídnické vzniklo oddělením od Vratislavská r. 1290. První kníže Botek I († 1301) jako jeho bratr Bernard († asi 1281) měli na pečetech orlici a za klenot s počátku půlkruhový terč s pavími péry, pak dva přeložené kohoutí ocasy a posléze rovněž přes sebe přeložené ocasy kohouti a paví. Ale již na náhrobku knížete Bolka v kláštře Grüssau erb Svídnicka se projevuje jako orlice z pravé poloviny červená na bílém poli a z levé polovice černá na žlutém poli s bílým půlměsícem na hrudi; klenotem jsou dva skřížené zlaté paví ocasy. V klenotu vůbec dlouho není jednoty, a

teprve vdova Bolka II., Anežka († 1392), má na pečeti a na náhrobku mezi svými znaky erb knížectví svídnického s klenotem, kterým je orlice s dvojnásobným zbarvením. V té podobě znaku, jak byl upotřeben na hrobě Bolkově, i s klenotem přibližně stejným, jak je znám u kněžny Anežky, vymalován je erb Svídnicka ve vratislavské knize erbovní z r. 1577. Doklady štítu i klenotu podává ještě náhrobek Bolka II. († 1368) v klášteře Grüssau (klenot je šachovaný červenobíle půlkruhový terč), znak u poprsí Anny, vévodkyně svídnickojavorské, manželky císaře Karla IV., v triforiu kostela sv. Víta, a erb na staroměstské věži mostu pražského. Ovšem na této věži zbarvení orlice je takové, že je pravá její polovina červená na bílém poli a levá modrá (?) na žlutém poli, a v té podobě, avšak s polovinami štítu i orlice právě opačně malovanými, shledáváme se se znakem Svídnicka v památníku Grünenbergově z r. 1483; tam helm erbu má fafrnochy bělomodré a klenotem je kotouč červenobíle šachovaný se zlatou korunou, z níž se tyčí paví pera.

Pro knížectví nisské možno nepochybně prvotně přijmouti erb šesti liliových bílých květů ve třech řadách (3, 2, 1) na červeném poli. Nissko náleželo od počátku 13. století až do r. 1810 biskupství vratislavskému, a proto podle všeho přešlo erb biskupství, jenž se uplatňuje už na pečetech Tomáše II. (kolem r. 1290) a Jana III. i ve znaku Jindřicha I. (asi r. 1312); tento znak najdeme na náhrobcích biskupu vratislavských Přeclava Pogrela († 1376), Petra Nováka († 1456), Rudolfa († 1432) a Jana IV. († 1506). Biskup vratislavský Břetislav Pogrel poddal se králi Janovi, a jistě poměr ten ke koruně české nebyl bez zvláštního významu, když erb jeho byl vsazen mezi znaky země

českých vedle dvou jiných znaků slezských na staroměstské věži mostecké. Znak tento patrně měl vliv i na znak města Nisy, ale nezůstal v původní podobě, nýbrž v 14. století začalo jeho spojování s orlicí nejspíše vratislavskou. A tak vznikl erb se štítem křížem rozčtvrceným, v jehož prvním a čtvrtém červeném poli jest 6 bílých lilií a ve druhém a třetím žlutém poli orlice černá s bílým půlměsícem a červenou zbraní. Nad štítem bývá biskupská mitra se spadajícími stuhami a skřížený meč s berlou, na níž visí bílá vlající rouška. Oficiální znak pruský z r. 1771 má ve svých částech i znak knížectví nisského, dává v něm přednost orlici před liliemi.

Knížectví hlohovskému od r. 1544 příslušel erb, udělený jeho stavům od Ferdinanda I. v podobě kolmo rozpůleného štítu s korunovaným českým lvem a s polovičkou orlice slezské. Tento znak pojal Homann r. 1738 k výzdobě mapy, přidávají orlici jetelový stonek poloviční a zlatou korunu Avšak erbovní kniha vratislavská z r. 1577 uvádí pro Hlohovsko znak jiný, totiž štít červenobíle šachovaný, při němž helm je pokryt červenobílými fafrnochy a nese klenot dole zúžené červenobílé šachovnice. V erbu tom, který velmi připomíná podobou znaku knížectví břežského a Dolního Slezska, možno snad viděti starší znak hlohovský; sice ve 14. století ještě erbem knížete hlohovského byla orlice, patrně staré znamení knížat piastovských, avšak už r. 1413, zdá se, šachovnice přichází k platnosti, ač se u Grünenberga černá orlice s bílým srpkem a křížkem na hrudi v žlutém poli přičítá Lehnicku i Hlohovsku dohromady.

Zaháňské knížectví získalo znak černé orlice s červenou zbraní a bílým půlměsícem náprsním na žlutém poli a jeho klenotem byla táž orlice s rozpjatými křídly, celou postavou v pravo obrácená, stojící na helmu s černožlatou pokrývkou. Tuto podobu podává až vratislavská kniha erbovní z r. 1577 a Siebmacher ve své heraldice z r. 1612, ale těžko říci, zdali byla opravdu v užívání ještě v ten čas, když Ferdinand I. obdařil knížectví zaháňské r. 1559 žlutým lvem na modrém poli. Je to zase nejspíš znak starého původu, který měl už první samostatný kníže zaháňský Konrád III. († 1304) ve své pečeti, zdědiv jej po předcích, knížatech hlohovských. Pro měnivý poměr knížat zaháňských k Hlohovsku ve století 14. i 15., byl znak jeho nástupců upravován tak, že se ve štítu křížem rozděleném střídaly v prvním a čtvrtém poli orlice a ve druhém a třetím poli šachovnice. Takový erb má na svém náhrobku Václav Zaháňský († 1488) - klenotem je orlice stojící na koruně - a již dříve Jindřich V. († 1369). Na tomto náhrobku a na hrobě Karla Minsterberského z Olešnice († 1536) i jeho manželky Anny Zaháňské († 1541) orlice má na náprsním půlměsíci uprostřed křížek, a tak je tomu i na náhrobku syna jejího vévody Jana († 1565). V erbovní knížce Solisově z r. 1555 znak zaháňský má štít rozpůlený, v pravé polovině je korunovaná orlice se srpkem a křížkem na prsou, v levé šachovnice, fafrnochy na pravé straně jsou černožluté, v levo červenobílé, klenotem je táž orlice jako na štítu v pavím peří stojící na červenobílém kotouči.

Minsterbersko oddělilo se r. 1321 od Svídnicka podělením synů Bolka I. († 1301) a má zvláštní význam v českých dějinách, že se dostalo Jiřímu

z Poděbrad a jeho synům, kteří byli povýšeni za říšská knížata, vévody minsterberské a hrabata kladská. Roku 1495 bylo s ním spojeno knížectví olešnické. První kníže minsterberský Bolek II. (†1341) má na svém náhrobku v Jindřichově štít s orlicí, které jde přes prsa půlměsíc zakončený jetelovými trojlístky. Klenot, jehož tento kníže užíval, je znám dvojí: buď jeden nebo dva červené a bíle šachované půlměsíce nebo skřížený kohoutí z paví ocas. Tento znak zůstal v užívání až do 2. poloviny 16. století, maje klenotem stále dva půlměsíce. Ale dříve již byl sestaven nový velký znak vévod minsterberských, vystihující jejich moc, jenž měl štít rozdělený křížem na čtyři pole a opatřený štítkem srdečním; na tomto štítku byl znak pánu z Kunštátu a na hlavním štítu byla stará minsterberská orlice s bílým srpkem, a to rozpušená, že pravá její část měla černou barvu v žluté ploše a levá červenou v bílé podle vzoru orlice svídnické, v druhém poli byla orlice olešnická, v třetím červenobílá šachovnice a v čtvrtém kladské- zlaté tři oblouky v červené půdě. Na štítu posazeny byly tři helmy s klenoty; klenot prostřední představovala dvě rozevřená křídla orlí, klenot pravé dva šachované půlměsíce s vyrostajícím jedním nebo dvěma pavími ocasy a klenot levé černého orla se srpkem (někdy s křížkem a korunkou) s pavími pery nebo bez nich. V této podobě znak nese na praporci postava Karla, vévody minsterberského a olešnického († 1536), na jeho náhrobku, ač vedle toho vytesána jest na něm pouhá orlice za erb minsterberský, a tak je tomu i na náhrobku jeho syna Jana († 1565) a Jiřího († 1553). Tento složený znak knížecí nebyl pochopitelně znakem zemským, nýbrž rodovým; jím zůstávala asi prostá orlice, snad podoby orlice svídnické, jak nasvědčuje i malovaná

kresba v erbovním památníku Grünenbergově z r. 1483, kde na bílém štítě je orlice z pravé poloviny modrá a z levé červené barvy s bílým srpkem a kde na helmu klenotem je táž orlice se zlatou korunou na červenobílých fafrnoších. Solis zobrazuje podobnou orlici nekorunovanou, s bílým srpkem, ale nad štít klade knížecí čepici. Proto mohl král Maximilián II. r. 1570 polepsiti znak stavům Minsterberska, a to se stalo tím způsobem, že na rozpůlený štít k orlici, jejíž pravá půle byla černá na žluté půdě a levá červená na bílé půdě (s bílým půlměsícem), přidán byl do levé poloviny stojící korunovaný bílý jednoocasý lev v červeném poli; klenoty byly odtud dva na helmech dvou, nad orlicí dva červenobíle šachované půlměsíce napříč položené s pavím chvostem, nad lvem nad korunou celá rozepjatá černá orlice s červenou zbraní a bílým srpkem. Fafrnochy byly černožluté a červenobílé.

Znak knížectví olešnického, odděleného r. 1312 od Hlohovska, o němž už byla zmínka, byla černá orlice s bílým půlměsícem (někdy s křížkem a jetelovými lístky) a červenou zbraní; štít měl barvu žlutou, pokrývka černožlutou a klenotem byla táž orlice v pavím chvostu. Také tento erb se patrně odvozuje od starého znamení piastovského.

Když se Dolní Slezsko, do něhož všechna ta knížectví ještě s Kladskem a menšími částmi náležela, ustavilo jako zvláštní útvar správní, počalo užívati zvláštního znaku. Je vymalován ve vratslavské knize erbovní z r. 1517 a připomíná úplně erb břežský, maje štít červenobíle šachovaný, helm s červenobílými fafrnochy a klenot v podobě kotouče stejně šachovaného se třemi zlatými střapci.

V Horním Slezsku knížectví ratibořské má štít zděli rozpůlený a v jeho pravé polovině je zlatá korunovaná orlice v modrém poli a levá půlka je kolmo rozdělena pruhem , bílým a červeným; fafrnochy jsou s pravé strany modrožluté, s levé červenobílé a klenotem jsou dvě křídla proti sobe rozložená, jedno modré se zlatými pery, druhé stříbrné s červenými. Tento erb je podáván podle slezského památníku z r. 1577 a vykládá se tak, že pravá polovina je původem orlice knížat Opolska, od něhož se Ratibořsko r. 1282 oddělilo a po r. 1521 zase na dlouhý čas připojilo, a druhá část náleží Přemyslovcům opavským, kteří knížectví r. 1336 zdědili a r. 1521 vymřeli. Z toho by vycházelo na jevo, že si Ratibořsko nevytvořilo zvláštního znaku, nýbrž mělo znamením opolskou orlici, a to potvrzuje erb knížete opavského v erbovníku Grünenbergove z r. 1453, který značí nepochybně vládu knížat opavskoratibořských nad obojím knížectvím; je to štít křížem rozčtvrcený a v něm se střídají v prvním a čtvrtém poli kolmá břevna opavská, bílé a červené, a v druhém a třetím poli zlatá orlice v modré půdě; na štítu jsou dva helmy pokryté fafrnochy červenobílými a modrožlutými s klenoty, první s bílým a červeným rohem buvolím na konci opeřeným, druhý se zlatou korunou a z ní vybíhajícími dvěma křídly, žlutým a modrým.

Znak knížectví opolského možno sledovati od dob starých, ale orlice nemá srpku a do 15. století ani zlaté korunky na hlavě, jak vychází ze znaku na náhrobcích knížat opolských. Jasně vyobrazení podává památník Grünenbergův, v němž znakem Opolska je žlutá orlice v pravo hledící na modrém poli a na helmou s

modrožlutou příkrývkou za klenot má vysoký závit barvy žluté a modré

Opolská korunovaná orlice je v znakové výzdobě náhrobku posledního opolského vévody Jana († 1532) v Opolí, vévody minsterberského Karla († 1536) ve Frankenšteinu a syna jeho Jana († 1565) v Olešnici a vymalována je ovšem i ve vratislavském erbovníku z r. 1571. Podle něho je žlutá, bez ozdob, v modrém poli, fafrnochy jsou modré a žluté, klenotem je ze zlaté koruny rostoucí zlatá orlí hlava na vysokém krku, jehož zadní strana je ozdobena třemi modrými pavími pery. Ještě třeba se zmíniti, že zlatou korunovanou orlici na modrém praporu věnoval kníže Jan Opolský r. 1531 knížectví opolskému a ratibořskému, spojeným r. 1521, za válečné znamení na památku svého rodu, a že se koruna na hlavě orlice objevuje už na pečetech z konce 14. století.

Opavsko, jak už patrně z předchozího, mělo na štítě pravou polovinu bílou, levou červenou. To potvrzuje na příklad pečeť opavského vévody Přemka, jež pochází z r. 1398 a je uchována v archivu Třeboňském, a ta podává také doklad o klenotu v podobě buvolích dvou rohů, jež zná i Grünenberg. Ale spojení s knížectvím ratibořským působilo, že znak Opavska nezůstával jednoduchý, nýbrž sdružoval se s orlicí ratibořskou, a to vedle Grünenberga potvrzuje i vyobrazení v knížce Virgila Solisa z r. 1555, kde je štít podélně rozdělený na dvě části, máje v pravé břevna a v levé orlici. Jednoduchý znak opavský je v řadě znaků na náhrobcích minsterberských vévod Karla a Jana z 16. století, a podle nich soudíc, vrátilo se Opavsko k původnímu znaku po odloučení Ratibořska. Knížata opavská z rodu lichtenštejnského užívala ovšem erbu

velmi komplikovaného vzhledem ke všem svým důstojenstvím, ale starý štít opavský zůstal v něm zachován.

Knížectví krňovské oddělilo se od Opavska r. 1367, ale knížata jeho z rodu opavských knížat podržela starý erb rodinný. Ani v době panství braniborského neměla země, jak se zdá, samostatného erbu hned, a teprv počátkem 17. století na některých mincích kurfirsta Jáchyma Fridricha a Jana Jiřího setkáváme se buď se znamením lovecké trubky (také tři trubek) anebo orlice s trubkou na prsou. Když po Bílé hoře Ferdinand II. zabral Krňovsko a r. 1623 udělil je v léno Karlovi z Lichtenštejna, který je spojil s Opavskem, sestaven byl pro knížectví krňovské znak s dvojí strany. Do kurfirstského znaku braniborského byl pojat na znamení nároku erb odvozený od starého znaku města Krňova, tři lovecké černé trubky v bílém poli, zadkem do středu obrácené (od míru vestfálského do r. 1744 zaměněn byl černou orlicí s bílou trubkou na prsou v bílém štítu) a knížeti Lichtenštejnovi udělil císař diplom na podobný erb, na zlatou lovčí trubku, zavešenou na zlaté šňůře v modré půdě.

Knížectví těšínské vzniklo rozdělením Opolska r. 1282, a zdá se, že si knížata jeho ponechala erb svých předků, zlatou orlici na modrém poli, kterýž bývá ozdobován klenotem v podobě chocholu z pavích per nebo rostoucí i celou zlatou orlicí jako na štítu. Poněvadž těšínská linie Piastovců vymřela až r. 1653, ustrnul rodový znak jejich i jako znak zemský a nezměnil se ani, když připadlo knížectví jako odumřelé léno koruně české. Tento znak leckdy ve významu svém přecházel i k označení všeho území Horního Slezska a

jeho všech knížat sdružujících se v samostatnou skupinu, patrně pro význam a postavení, jež měl kníže těšínský mezi nimi.

Stav Slezska byl neobyčejně spleťový a heraldika slezská působí značné obtíže. Přesto, zejména kdyby byl úplnější materiál snesen, bylo by z ní možno patrné vynést důležité výtěžky, které by objasnily i filiaci erbu knížat slezských a dokumentovaly by i genealogii knížecích rodů slezských.

V.

Lužice, jejíž části už dříve příslušely přechodně pod vládu panovníka českého, byla získána ve 14. století na trvalo ke koruně české, avšak ne najednou, nýbrž postupně. Roku 1319 král Jan zabral Budyšínsko, r. 1329 vykoupil Zhořelecko a r. 1346 nabyl i zbytku Horní Lužice a Karel I. r. 1373 přičlenil i Dolní Lužici. Od těch dob všechna Lužice zůstala sjednocena se zeměmi českými a nové její rozdělení na Horní Lužici neboli Šestiměstí podle spolku šesti měst (Budyšina, Kamence, Lubije, Zhořelce, Žitavy a Lubáně) a na Dolní Lužici, které se ustálilo od století 14. do věku 16., zatlačilo znenáhla starší dělení na Budyšínsko a Zhořelecko a vlastní Lužici. Tak se stala Lužice státoprávním celkem až na krátké období v letech 1377 až 1396, kdy syn Karla I. Jan dostal v úděl Zhořelecko s východní částí Dolní Lužice, a nazýval-li se už Václav IV. v letech 1363 až 1373 na královské pečeti majestátní »Lusacie marchio« (a potom do zvolení na krále římského snad pro rozdělovací plány Karlovy »Lusacie dux«), markrabský titul lužický znamenal po opětném

spojení země v rukou Václavových vládu krále českého nade vši Lužici až do války třicetileté. Tehdy byla Lužice r. 1623 dána v zástavu a mírem pražským 30. května 1635 postoupena dědičně v léno kurfirstu saskému s podmínkou navrácení ke koruně české po vymření jeho rodu. Ale mírem vídeňským r. 1815 celá Dolní Lužice a přes polovinu Horní byla odňata Sasku a připojena k Prusku, a to spojilo Dolní Lužici s Braniborskem a získanou část Horní Lužice přidalo k Slezsku.

Nejisté poměry, v kterých byla Lužice ve století 13. snad způsobily, že znaky jejích knížat nepřešly na díly, v které se rozpadala. Když se však za českého panství jevila nutnost erbu, vyvinuly se znaky země jiným způsobem, než bývalo obvyklo, a základ k erbu Budyšínska, Zhořelecka i Dolní Lužice dala znamení jejich hlavních měst.

V Budyšínsku byl předním městem, jak nasvědčuje už jméno, Budyšín, jenž stál v čele spolku šesti měst, a to město patrně už v době císaře Karla dalo svůj znak knížectví. Město Budyšín na nejstarší pečeti má sice zeď městskou s branou a dvěma věžemi a mezi nimi štít českého lva v plné heraldické výzdobě, ale toto původní znamení bylo časem proměněno, že měla podobu modrého štítu se zlatou trojzubou zdí městskou; klenotem bývalo modré orlí křídlo s pěti jetelovými lístky, později s ozubenou zdí. Znak Budyšínska možno shlédnouti na staroměstské věži mostecké v Praze, ale bez klenotu, a tam jde za znakem knížectví Zhořeleckého, jemuž náleží štít napříč rozpůlený, mající v hořejší polovině červené bílého dvouocasého lva a v dolejší polovici zlatou plochu. Není jisto, zda tato zlatá půda spodní části nevznikla až při novější opravě,

neboť v popisu erbu zhořelecké země na korouhvi, nesené v řadě jiných při pohřbu císaře Karla, připomíná se, že byl »unten silberweiss und oben ain weisser Löwen in ainem rotten veld«. V této podobě byl asi erb Zhořelecka odvozen od znaku města, jež sice má v prvotní pečeti zeď městskou dvouvěžatou se štítem českého lva, ozdobeným helmem a klenotem, v tom místě, kde bývá brána, neboť ve znaku města Zhořelce, polepšeném císařem Zikmundem r. 1433, jeví se v rozpuštěném kolmo štítu vedle černé orlice císařské v žluté půdě pod společnou korunou císařskou v druhém červeném poli bílý dvouocasý lev se zlatou korunkou i drápy a modrým jazykem, a ten je nad plochou bílou. Není jisto, zda znak zhořelecký^o měl v pečeti kníže Jan Zhořelecký - známa jest jen jeho pečeť rozdělená křížem na čtyři pole, v nichž se střídá český lev s orlicí, snad braniborskou – ale dcera jeho Alžběta, provdaná za Jana falckrabí rýnského, měla jej v pečeti své a také na pečetech králů českých se udržoval od doby Vladislava Jagelovce až do Ferdinanda II. vedle znaku dolnolužického a budyšínského a to zpravidla na posledním místě. Za znak Dolní Lužice byl přijat erb města Lukova, a jako znak Budyšínska objevuje se na pečetech krále Václava IV. z r. 1363 a 1373, a to je tedy už i v době, kdy Dolní Lužice nebyla ještě připojena ke koruně české a pouze platila smlouva o jejím postoupení. Erb ten představuje červený jdoucí vůl na bílém štítu s ohonem provlečeným mezi zadní nohy, a tak se s ním shledáváme i na staroměstské věži mostu pražského i v pozdějších památkách.

Je divno, že na pečetech krále Václava IV. z r. 1363 a 1373 je zařaden pouze erb Budyšínska a Dolní

Lužice, ne Zhořelecka, a je možno, že se už tehdy stal pokus, aby Horní Lužici byl dán znak jednotný bez ohledu na její dvě části. Ovšem od zvolení Václava králem římským zmizely ty znaky z pečeti králů českých až do doby Jiřího z Poděbrad, jenž přijal do své pečeti znak vola, stejně jako potom pojal jej do svého sekretu Vladislav Jagelovec. Snad toto osamocení erbu dolnolužického bylo způsobeno rozpaky pro stanovení znaku Horní Lužice, a z této příčiny asi také majestátní pečeť Vladislava obdržela v pořadí znaků jeho zemí všechny tři erby lužické, budyšínský, zhořelecký i dolnolužický, a ten ráz pečeti se uchoval až do Ferdinanda II. Ale dály se pokusy, a to nejen o zavedení jednotného erbu pro celou Horní Lužici, nýbrž i o stanovení společného znaku pro veškerou zemi lužickou. Rozdělení na Horní a Dolní Lužici uváděla v život zejména kancelář Matyáše Uherského, když měl kraje ty v moci, a tento panovník i na stavitelských památkách v Budyšíně a Zhořelci dával vyznačovati své panství nad Lužicemi pouze znakem vola. Ale úmysl, byl-li tu skutečně, aby se vůl dolnolužický stal znamením obojí Lužice, neudržel se, a pouze k tomu se hledělo za Vladislava, aby zeď budyšínská rozšířila svou platnost i na Zhořelecko, a tak v pořadí erbu na král. oratoriu v kostele sv. Víta vidíme, jak Lužice jsou zastoupeny jednak znakem zdi a jednak znakem vola.

Přijetí erbu budyšínského za znak celé Horní Lužice naráželo přece i potom na nesnáze, a to potvrzuje zejména událost z r. 1532. Tehdy Horní Lužice měla postaviti vojsko proti Turkům a Žitava byla shromaždištěm; tam přišli Budyšíňští majíce prapor modrozlutý podle barev městského erbu a chtěli, aby

korouhev byla společná i jiným městům. Zhořelečtí však, kteří měli prapor červenobílý a v ty barvy oblékli i zbrojnoše, vzpírali se táhnouti do pole pod cizím praporcem. Bylo vyjednáváno, a nakonec uzavřeno narovnání, s nímž souhlasila i jiná města hornolužická: byla zhotovena korouhev z barev města Budyšína i Zhořelce, majíc »einen striech bloe, als der von Budissin, dornoch weiss, als der von Gorlitz, dornoch gelbe, als der von Budissin, und zum vierden rote, als die von Gorlitz farbe« (Scriptores rerum Lusaticarum N. F. IV. str. 283). Tedy z toho je patrné, že znak budyšínský nebyl ještě uznáván za erb země horní, ač se o to Budyšínsťi častěji aš pokoušeli, a zajímavá je už starší zpráva M. Jana Hassa ve zhořeleckých radních annálech, která vypravuje, že Budyšínsťi »wollen auch ir wappen furtziehen, ab isz dos landis wappen sein solde«. Kronikář však dodává: »Das ich den aus den antiquiteten, die ich zu Praga an den thurmenn gesehn, nicht vahst anfecht«, a když později r. 1544 král Ferdinand rozhodoval spory Šestiměstí se šlechtou, bylo mu už oznámeno, že Budyšínsťi užívají od starodávna znaku země, a panovník ten stav asi mlčky uznal. Jak se potom v praksi platnost erbu zdi jako znamení hornolužického projevovala, není zatím povědomo, ale ve století 17. na minci krále Fridricha Falckého, na tolaru, osmačtyřicetníku a čtyřiadvacetníku v r. 1626 a 1621, na nichž jsou ryty znaky země jeho, vidíme, že erb zdi má týž význam jako měl erb vola dolnolužického.

To potom trvalo beze změny i za vlády saské, zvláště když byly obe Lužice postoupeny r. 1635 kurfirstu .saskému »mit allen landesfürstlichen Obrigkeiten, Hoheiten, Regalien, Titul und Wappen«.

Odtud kurfirst saský byl zván markrabí Horní a Dolní Lužice a přijal erb zdi i vola ve znak i pečeť. Ale ani králové čeští nevzdali se možnosti veřejně projevovati svá zajištěná práva k Lužici, a v pečeti královské drželi se všichni starodávné zvyklosti; Ferdinand III. i jeho nástupcové vkládali v ní dále všechny tři znaky lužické, starého Budyšínska a Zhořelecka i země dolnolužické. Teprve Marie Terezie po některých letech panování zavedla a potomním králům až do Františka I., odkázala, že v pečetech na štítu císařském mezi zeměmi koruny české byla vyznačena země lužická, jak už dříve bylo v českém erbu královském ustálena, znakem zdi pro Horní Lužici a znakem vola pro Lužici Dolní.

Pokud jde o vzhled erbu budyšínského, shledáváme, že tři zuby zdi městské na něm jsou buď dva úplné a jeden přiléhá až k samému pravému okraji štítu, nebo jsou všechny tři celé, ale objevují se i zuby čtyři jako na král. oratoriu u sv. Víta. Klenot už zmíněný rostl ze zlaté koruny, spočívající na helmu s modrozlutými fafrnochy. Na znaku zhořeleckém lev v hořejší polovici bývá vzpřímený, ve skoku, ale později na pečetech královských i v běhu, a zdá se, že klenotem erbu bylo dvojí červené orlí křídlo se zlatými lístky ozdobené zase lvem. Znak dolnolužický je vyobrazen zvláště v erbovním památníku Grünenbergově a představuje jej pod nadpisem »Margrauf von Lassicz« v pravo hledící červený vůl se zlatými rohy a kopyty, s ohonem mezi nohy protaženým na bílém štítu; klenotem je červená volská hlava se zlatými rohy, jejímž krkem je protaženo zlaté dvouramenné držadlo s korunkami a pavími pery. Je zajímavé, že vedle tohoto erbu je položen prázdný štít, a má se obyčejně za to, že byl určen pro znak

hornolužický, avšak Grünenberg byl v rozpacích, v které podobě jej vymalovati. Na některých příkladech vůl dolnolužický bývá i v levo obrácen, nebo je v běhu a ocas má vztyčen a přes hřbet přeložený.

Lucembursko uvedením dynastie lucemburské na trůn český r. 1310 dostalo se do svazku státu českého a zůstávalo v něm v nestejném vztahu do krále Václava IV., jenž vévodství zastavil neti Elišce Zhořelecké. Tím ovšem práva česká na vévodství nepominula a panovníci čeští je i zdůrazňovali. Později dostala se země v držení rodu habsburského a byla pojata v útvar jeho říše, až r. 1797 byla postoupena Francii. Tím způsobem shledáváme se v titulu krále českého s označením »Lucemburgensis comes«, po r. 1354, když se z hrabství stalo vévodství, »L. dux« v době krále Jana, Karla, Václava, Zikmunda, Ladislava Pohrobka, Jiřího z Poděbrad i Jagelovců, a vrací se ovšem i za panovníků habsburských, ač beze vztahu ke koruně české. Proto také znak Lucemburska řadí se mezi znaky ostatních zemí a má podobu červeného lva jednoocasého se zlatou korunkou i zbraní ve skoku na bílém štítu, ale modrými pruhy zamřížovaného. Tak je vyobrazen erb lucemburský u Grünenberga s nápisem »Grauf von Luczelburg« a už dříve spatřuje se u nás na staroměstsko věži mostecké, při poprsích Jana Lucemburského, Elišky Přemyslovny a Václava, vévody lucemburského, v triforiu kostela sv. Víta i na tamní královské oratoři. Klenotem bylo dvojí složené černé orlí křídlo, ač u Solise, kde jsou fafrnochy červenobílé, jsou klenotem dvě proti sobe rozložená černá orlí křídla.

Markrabství braniborské bylo údem koruny české jen nedlouhou dobu, .a to od r. 1373 až do

r. 1414, kdy Zikmund je postoupil rodu hohenzollernskému navždy. Proto erb braniborský je mezi znaky krále českého vzácný, ale jeho vzhled je znám z curyšské role, z památníku Grünenbergova i z erbovní knížky Solisovy. Je to bílý štít s červenou orlicí s rozepjatými křídly, zlatou zbraní, která má později na prsou zlaté jetelové lístky se stonky nebo zlatou pružinu zakončenou jetelovými lístky. Fafrnochy na helmu, korunovaném zlatou korunou, jsou černé a klenotem je černé rozevřené orlí křídlo, posázené zlatými lístky (stejně jako přikryvadlo) a u Grünenberga ovázané zlatou rouškou, která vzadu splývá; Solis má klenotem dvě rozložená proti sobě černá orlí křídla, posázená lípovými lístky, a fafrnochy patrně omylem udává za černobílé.

Kladsko od dob krále Přemysla II. zaujalo zvláštní samosprávné postavení ke království českému a přicházelo častěji i v zástavu do cizích rukou, až je koupil r. 1454 Jiří z Poděbrad, který r. 1462 dosáhl od císaře Fridricha kraji povýšení na hrabství a zjednal synům svým titul hrabat kladských. Ale v držení rodu Poděbradského udrželo se Kladsko jenom do r. 1501 a také v dobách pozdějších měnil se poměr hrabství ke království českému podle toho, bylo-li v zástavě či bylo z ní osvobozeno, na delší dobu zvláště od r. 1654. Ale smlouvou vatislavskou r. 1742 musilo být Kladsko postoupeno k Prusku s plnou svrchovaností, a sněmu českému nezbylo, nežli dáti k tomu souhlas. Kdy se vyvinul erb kladský, není dobře povědomo, avšak v 15. století byl už ustálen. Měl červený štít se dvěma zlatými pruhy obyčejně obloukovitými, napokos vedenými od levé strany dolů k pravé. Helm měl pokrývku barvy červenozlaté a nesl korunu zlatou, z níž vyrůstala dvě

rozevřená orlí křídla červená se dvěma zlatými kruhovými pruhy. Vykládá se, že ten znak obdrželi Kladští od krále Jiřího při povýšení kraje na hrabství, lépe, že jej přijal král Jiří k označení své důstojnosti. Vyobrazení jeho udává zvláště vratislavský erbovní památník z r. 1577, ale vyskytá se i na náhrobcích některých knížat minsterberských.

VI.

Znaky těchto zemí a krajů uplatňovaly se nestejně v užívání, aby označovaly důstojenství a panství králů českých a rozsah koruny české. Padalo na váhu, byla-li v nich vláda česká bezprostřední, či spravovali je vlastní knížata pod svrchovanosti českou, jak bylo někde v knížectvích slezských. A dlouho také trvalo, nežli se ujasnilo, že panovník český je nejen pán drobných těch knížat, kteří se mu poddali, nýbrž i všeho teritoria, o něž se dělili. Král český proto zpravidla vyslovoval jenom svou přímou moc, a chtěl-li, aby byl představen její souhrn, činil to znaky částí koruny české v určitém pořadí, a tak teprve v 2. polovině 15. stol., když byl ustálen erb, který příslušel celku knížectví slezských, počet užívaných znaků byl utvrzen. Erby spolu přicházející bývaly spojovány tak, že jejich štíty byly těsně vedle sebe stavěny, popřípadě k sobě nakloněny, a při tom erb vzácnější míval místo čestnější, takže vznikala stupnice podle důstojenství. Jindy bývaly znaky seskupovány kolem znaku nejpřednějšího, anebo všechny znaky byly kladeny na jeden štít, při čemž erb hlavní měl první místo mezi nimi nebo byl položen na zvláštní štítek srdeční štítu základního.

Král český sám byl manem říše německé, ale jeho postavení bylo zvláštní a poměr jeho k pánu nezůstával stálý, nýbrž měnil se. Bylo-li zachovááno potvrzení panovníka českého u vládě od krále německého, přijímal z jeho rukou měnivá práva symbolisovaná v jednotlivých složkách moci. Chtělo se tak naznačiti, že všechny hodnosti krále českého plynou z milosti císařské, a znamením byly korouhve, které pán podával lenníku. Není pochyby, že od zavedení erbů byly jimi zdobeny, ale zprávy o nich pocházejí už z časů starších, knížecích. Kosmas se o udělení léna vévodovi českému podáním praporce manského poprvé zmiňuje k r. 1190 a mluví se tehdy i některou dobu potom o jediné korouhvi. Ale r. 1174 bylo odevzdáno panství české císařem knížeti Oldřichovi pěti korouhvemi, jež on postoupil z dobré vůle bratru Soběslavovi, věkem staršímu, a podobně byl několika korouhvemi obdařen r. 1177 kníže Fridrich a r. 1193 po starém obyčeji biskup Jindřich. Roku 1212 proveden byl obřad šesti praporci, ale co vyjadřovalo jejich číslo jako starší počet pěti, těžko pověděti. Za to víme, který smysl mělo pět korouhví, jež r. 1276 odevzdal Přemysl II. králi Rudolfovi na znamení poddanství, doufaje, že mu ihned budou navraceny i se zeměmi vzdanými. Rudolf navrátil mu toliko dva praporce se zeměmi českou a moravskou, kdežto praporec rakouský, štyrský a korutanský zadržel ve své moci.

Praporce se znaky byly odznakem hodnosti panovníka a hlásaly jeho čest a moc, provázějíce jej na válečných výpravách i slavnostních jízdách i na jeho cestě poslední. V popisu pohřbu císaře Karla, který přináší kronika augšpurská Burcharda Zengga z

Memmingen (Chron. der deutschen Städte IV. str. 61.), vypočítávají se korouhve všech jeho zemí nesené před rakví. Mimo červenou korouhev úvodní bylo jich deset, a každá měla znak malovaný. První šla korouhev země budyšínské, potom zhořelecké, lucemburské, Lužice (Dolní), dále nejspíš Braniborska, markrabství moravského, knížectví svídnického a vratislavského, pak království českého a nakonec říše římské. Za každým praporcem jeli tři oděnci na koních, jejichž pokrývky měly totéž znamení erbovní, a je zajímavé, že ještě za korouhvi svaté země, byl nesen rytířem na koni pokrytém praporec s erbem černé orlice v plameni na bílém poli. Podobný řád byl zachovávan i při smutečních slavnostech jiných panovníků zvláště o pohřbu Ladislava. Pohrobka r. 1457 vypravují Staří letopisové, že po mších zádušních »praporu s korúhvemi vzev pan správce (Jiří z Poděbrad) s .erbem českým, obšed třikrát okolo hrobu, jest neodpustil, ale povrhl to na zemi i zedral, k tomu ještě i jiných zemí korúhve s jich erby také jest zšápal a nohami tlačil;« a potom jiné korouhve zemí Ladislavových byly zavěšeny nad jeho hrob v kůře kostela sv. Víta, kde drahně času visely, a podobně bylo učiněno, jak je paměť zachována, při pohřbu Maximiliána císaře r. 1577.

Praporec se lvem českým, zvláště ozdobně provedený, zván byl praporcem královským, a byl nosíván v blízkosti krále za všech příležitostí. Ale praporce byly i znameními vojenskými nejen krále, nýbrž i stavů zemských, a kdykoliv se chystala hotovost zemská, stalo se opatření i v příčině praporců. Sešla-li se hotovost všech zemí českých, každý oddíl měl svou korouhev zemskou, a šly za sebou vojsko české,

moravské, z knížectví slezských a z obojí Lužice. Ve starších dobách, ještě v bitvě u Kressenbrunnu r. 1260, byla nesena korouhev sv. Václava v hlavním voji, kterému velel purkrabí pražský, později soustřeďoval se hlavní zástup bojovníku kolem praporce královského. Erbů zemských z praporců neodstranily ani války husitské, ač zavedly ještě znamení jiná, jak nasvědčují artykule kněží tábořských z konce r. 1420, v nichž se praví, že »muož ... na korúhvi neb pečeti obraz lva, orla, beránka, husí neb podobenství koruny neb kalicha dobře býti.« (Archiv český III. 224.). Užívání praporců vojenských bylo upravováno řády, a z nich poznáváme, že v 16. století hlavní korouhev česká měla býti ve valném jízdém houfu stavu panského a rytířského a že před každým tažením byl jmenován fendrych ze stavu panského i jeho dva pomocníci, »kteří na prapor hledí«, jeden pán, druhý rytíř. Rozestření i svinutí praporu, stejně jako druhé korouhve Pražan, již nosili ve valném houfu pěším, mělo význam podle starodávných zvyklostí; a vztýčení hlavní korouhve království českého nad hlavou nejvyššího velitele bylo znamením k pochodu (Archiv český VIII., 204), jako přinesení její k vojsku dokončovalo přípravy k tažení. Prapor český a Pražan nebyl však jediný ve vojsku českém, bylo ještě korouhví několik jiných, menších a zvláštních. K polnímu tažení do Uher r. 1566 místodržící zemští poslali polnímu hejtmanu osm praporců, »jeden největší s erbem království českého,, druhý rennfohn s znamením božího umučení a šest s barvami prostých«; k tomu dodáno bylo ještě osm praporců trubačům na trouby a dva praporce na vlašské bubny, patrně také se znakem lva (Břežan, Život Viléma z Rožmberka 167). Podobně bylo i v skupinách

vojenských ostatních zemí českých. Na výpravě hotovosti moravské r. 1566 byly tři korouhve zemské nesený osobami ze stavu panského a z rytířstva měly býti při nich dvě osoby. Zdá se, že vedle hlavního praporu při každém oddílu, jenž měl obyčejně asi 500 mužů, byl ozdobný menší praporec, jež směl nositi »jen dobrý, urozený člověk«, zavázaný zvláštní přísahou, že bude dbáti všech pravidel obvyklých při nosení praporce (Kameníček, Sněmy moravské II. 199., 293.)

V praporech zemských asi od 16. století stávala se ta proměna, že místo toho, aby měly barvu štítu erbovního a nesly znamení erbovní, byly složeny z barev odvozených od znaku země. Tak vznikl český prapor červenobílý, jehož se zprvu spíše používá za korouhev slavnostní nežli za znamení válečné. Tato korouhev vlála na př. při slavnostním vjezdu krále Maximiliana do Prahy r. 1562 s věže mostu pražského. Barva červenobílá stala se vůbec barvou země české a byla upotřebována záhy ve všelikých příležitostech, časem i jako odznak vojenský. Víme, že Ferdinand I. r. 1550 vydal rozkaz při krytí kostela sv. Víta na hradě pražském, aby byla střecha červeně a bíle šachována a znak lva aby byl vymalován na místě nejlépe viditelném; nebo r. 1612 při pohřbu Petra Voka z Rožmberka kuň rytíře, který nesl korouhev království, měl kyrys červenobílý a jezdec jeho ve skvělé zbroji měl na helmu chochol červeného a bílého peří. Podle moravského vojenského řádu z r. 1612 každý voják povinen byl míti klobouk se šňůrou v barvách zemských, a které to byly barvy, poznáváme, tuším, z popisu příjezdu krále Matyáše do Prahy r. 1611; za králem jela jízda moravská se dvěma kornety modrými, na nichž byl erb moravský, a

pak byl nesen praporec obdélný modrý a bílý, za nímž jely dva prapory jízdy pod dvěma kornety se znakem zemským. Že byla vyvolena za barvu země moravské barva modrobílá od erbu země, patrně, aby se nemísila s barvou českou, vysvítá i z jiné zprávy, podle níž část jízdy moravské jela při této slavnosti pod pěti praporci modrobílými (Sněmy čes. XV. 1. 626, 631). Nepochybně i při jiných částech koruny české bylo by možno stanoviti doklady barvy zemské, a spor Budyšínských se Zhořeleckými r. 1532, o němž bylo výše zmíněno, podává zajímavé potvrzení.

O tom, jak panovníci čeští užívali erbu svých zemi pospolu, možno vyvoditi představu nejlépe z jejich pečetí. Již Přemysl II. spojoval na svém majestátu erby zemí, které ovládal, Čech, Moravy, Rakous a Štýrska nebo Čech, Moravy, Korutan a Štýrska a také Čech, Rakous, Moravy, Štýrska a Kraňska nebo Chebska. Václav II. vkládal do pečeti své znak český moravský i polský. Kdežto však znaky na pečetech těchto panovníku jsou různě umístěny na praporci, štítu i na koni jezdecké postavy královské, na pečetí krále Jana panovník drží štít křížem rozčtvrcený, v němž se střídají v polích lev český a lucemburský, jak je dvakrát také na čabrace jeho koně. Sekret tohoto krále má podobu orlice nesoucí na prsou štítek stejně upravený, avšak mimo to je zachován i majestát, kde jsou rozloženy tímž způsobem jako u starších králů znak český, moravský, lucemburský a polská orlice. Karel IV. jako kralevic a markrabí moravský jsa vyobrazen na pečetí v postavě rytíře na koni ve skoku, držel v levici štít křížem rozdělený na čtyři pole, v nichž byl na prvním místě český lev, na druhém a třetím lev lucemburský a na posledním orlice

moravská, a rovněž tak je ozdobena přední i zadní část pokrývky koňovy, a v téže podobě je sestaven štít, činící základ jeho sekretu. Jako král český nemá Karel IV. na velké pečetí jiné výzdoby heraldické kromě dvou štítů se znakem lva českého a lucemburského, jako král římský v stejné výpravě znak jednohlavého orla říšského a lva českého, jež jsou i na zlaté bule a na pečetí císařské drženy jsou v zobáku dvou orlů. Na všech těchto pečetích spojují se však spíše znaky samostatných států nežli dílů koruny české, a teprve na pečetí krále Václava IV. z r. 1363 shledáme se se sedmi erby údů státu českého. Kolem postavy krále sedícího na trůnu v plném majestátu dokola jsou položeny erby lva českého a lucemburského, zdi budyšínské, vola dolnolužického, lilí knížectví nisského, orlice braniborské a vratislavské a ty odpovídají titulu : »Wenczeslaus Quartus, dei gracia Boemie rex, Brandenburgensis et Lusacie marchio, Luczburgensis et Slezie dux.«^{*}) Je mimo to také zajímavé, že na rubu pečetí je sekret té podoby, že dvouhlavý orel - prý je to spojení orlice braniborské se slezskou (?) - má na prsou na štítu českého lva. Jiná mladší majestátní pečeť královská Václava IV., zavedená asi r. 1373-74, má na stolci královském znak český a moravský a pod ním erb vratislavský, dolnolužický a budyšínský. Na pečetí Václavově jako krále římského vyskytují se jen znak říšský a český, ale jako tento panovník měl pečeť pro knížectví vratislavské, tak měl i zvláštní pečeť pro knížectví svídnické, a v nich se spojuje český lev nebo střídá v rozčtvrceném štítu s orlicí vratislavskou nebo svídnickou.

^{*}) Václav IV., z boží milosti král český, markrabí braniborský a lužický; lucemburské a slezské kníže.

Zikmund Lucemburský dává ve svých pečetech na jevo, že je nejen králem českým, nýbrž i uherským, po případě markrabím braniborským, hrabětem lucemburským a králem dalmackým a také císařem římským. Zeť jeho, Albrecht, vévoda rakouský, stal se po smrti Zikmundově nejen králem českým a uherským, nýbrž i římským, a pečeti jeho z této doby dávají výraz jeho hodnostem, při čemž, jako u předcházejících králů říše římské, orel říšský převyšuje erby států jiných. U něho také ještě se udržuje pečeť pro knížectví vratislavské a svídnické. Ladislav Pohrobek zavedl pečeť, že podstatou její je korunovaný štít rozpuštěný kolmo a v jeho přední části jsou břevna uherská a v zadní lev. český, a kolem jsou menší znaky, rakouský, moravský, vratislavský a lucemburský. Pečeť královská Jiřího z Poděbrad byla tak upravena, že má uprostřed větší korunovaný štít se lvem dvouocasým a kruh legendy přerušují čtyři menší štítky s orlicí moravskou a slezskou, se lvem lucemburským a volem dolnolužickým. Přibližně stejnou pečeť měl i nástupce Jiříkův, Vladislav Jagelovec na počátku vlády, dáváje v ní přednost znaku lucemburskému před erbem Slezska, později však, někdy od let 80tých 15. století střední větší štít je proměněn, že uprostřed má štítek srdeční s polskou orlicí a ve čtyřech polích, v než je sám rozdělen křížem, střídají se břevna uherská se lvem českým. Ale zachovala se ještě krásná velká majestátní pečeť Vladislavova a na její přední straně spatřuje se panovník sedící na trůně a kolem v gotické architektuře znaky uherský, český, moravský, lucemburský a slezský; na rubu uprostřed je velký štít s českým lvem zdobený korunou a držžený dvěma lvy jako strážci a dokola jsou vloženy menší erby

Moravy, Slezska, Lucemburska, Dolní Lužice, Budyšínska a Zhořelecka. Ludvík Jagelovec ve velké své pečeti má ve středu štít se srdečním štítkem polským a dokola znaky týchž zemí, jako jsou zastoupeny na majestátu Vladislavově.

Volbou Ferdinanda I. na trůn český r. 1526 došlo k spojení zemí českých s dvěma jinými státními celky, zeměmi rakouskými a uherskými, a rozmnožení držav v rukou rodu habsburského souviselo ještě se získáním koruny císařské. Nás zajímají ovšem jen královské pečeti české. Sekret Ferdinanda I, představuje orl říšský nesoucí na prsou štít korunovaný a křížem rozdělený na čtyři pole, v nichž se střídají znak uherský a český, a mající srdeční štítek domu rakouského. Tento velký štít na prsou orla říšského nebo samostatný, ač se složitějším štítkem srdečním, je základem i větší pečeti panovníkovy a na ní dokola jsou umístěny erby týchž šesti zemí jako na pečetech králů z rodu Jagelova. A počet těchto znaku zůstává potom trvalou složkou v českých královských pečetech členů dynastie habsburské a jen pořad jejich býval někdy poněkud jinak sestaven, po případě bylo jiné umístění, pokud jde o štít hlavní a erby vedlejší. Za Karla VI., jenž ještě podržel tuto „pečeť“ staré podoby, složen byl erb císařský, vkládající znaky všech důležitějších částí jeho panství na jeden štít, a přišel i na pečeti krále českého. Taková pečeť královská a kurfirstská z r. 1711 má na korunovaném štítu císařském srdeční korunovaný štítek lva, a tento srdeční štítek je i na štítu sekretu z r. 1716. Marie Terezie zavedla si pečeť v tom vzhledu, že umístěn byl na ní korunovaný štít, mající srdeční štítek českého lva, a ten byl křížem rozdělení i měl v prvé pole položená břevna uherská, v

druhé erb rakouský, v třetí moravský a ve čtvrté slezský; kolem něho byly vsazeny znak lucemburský, dolnolužický, budyšínský a zhořelecký, ty se však neobjevují na pečetech král. representace a komory pro Moravu z r. 1752, ani na pečeti pro Slezsko z r. 1740 ani na jiné pečeti královské r. 1745 a 1752, nýbrž na těch všech ponechán je samotný, veliký štít. Na sekretu této panovnice české z r. 1748 a 1764 orel císařský nese na prsou štít císařský s náprsním štítkem českého lva pod korunou, ale důležitá je forma pečeti z r. 1764, kde erb císařský nabyl nového složení; byl rozdělen na kolik polí, a maje srdeční štítek rodový, kladl do pravého horního rolet na místo nejčestnější pod korunu erb zemí uherských a hned na druhé místo do levého svrchního rohu skupinu znaků zemí českých; pole jim určené pod korunou českou obdrželo srdeční štítek českého lva a do čtyř svých částí rozdělených křížem znak moravský, slezský, hornolužický i dolnolužický. Takto upraveného štítu císařského bylo užíváno i na pečetech určených pro jiné části panství habsburského, šlo-li pak o kraje uherské, tehdy na srdeční štítek hlavního štítu vkládány byly erby zemí koruny svatoštěpánské a potom skupina zemí českých byla vsazována jako na druhé místo do pravého horního rohu v témže počtu. Těchto způsobů bylo užíváno také na pečetech Josefa II. i Leopolda II. a na počátku panování Františka I. a jen tu a tam projevovaly se podřadné úchylky; zvláště na královské české a uherské pečeti Leopolda II. a Františka I. dostal se český lev na nejpřednější místo srdečního štítu prostředního štítu rodového a potom na třetím nejspodnějším a hlavním štítě v levém rohu pod korunou

českou ve čtyřech polích zůstaly jen erb moravský, slezský a obou Lužic.

Znak císařství říšskoněmeckého nebyl používán pouze na pečetech, nýbrž i v jiných potřebách, a v něm koruna česká nebyla vyjádřena jen erby svých částí a erby obou Lužic (zeď a vůl), k nimž zdůrazňovány byly nepomíjející nároky, nýbrž mnohdy ji zastupoval samotný český lev. Je pak pochopitelné, že z pěti znaku uvedených zemí. Čech, Moravy a Slezska i Horní a Dolní Lužice byl sestavován erb království českého, v jehož štít byl přidáván ještě srdeční štítek rodu habsburského kolmo rozpuřený, s rakouským bílým pruhem v červeném. poli a se zlatou věží v červené půdě kastilskou. Už od doby Ferdinanda I. byl také v užívání malý znak královský, připomínající zvyklost na sekretu Václava IV., představovaný říšským orlem, jenž měl na prsou štít s českým lvem.

K pečetem královským možno ještě dodat, že má při nich zajímavost a důležitost, na jaké šňůře byly zavěšeny. Šňůry ty byly totiž různě zbarveny a kombinovány a třeba pro vyblednutí barev je namnoze těžko stanovit pro jednotlivé starší panovníky pravidla, přec se lze domnívat, že už v kanceláři Karla IV. před korunováním za císaře r. 1355 bylo upotřebováno šňůr červenobílých (vedle jiných) a že ta barva byla odvozena od znaku českého lva. To potvrzuje první doba krále Václava IV. do volby za krále římského, kdy jeho pečeti nebyly zavěšovány na jiné šňůry nežli červenobílé, a tak pozdější zemská barva česká hlásí se mnohem dříve k platnosti, nežli byla všeobecně zavedena. i v jiných účelech. Ale jako za obou těchto panovníků české zbarvení závěsu bylo zaměněno v době jejich vlády

císařské za barvy černožluté, tak i v pozdějších dobách šňůry nesoucí pečeti královské na listinách podržovaly zpravidla barvu červenobílou pouze za panovníku českých, již neměli důstojenství císařského, ale měnily se v černožluté až snad na některé zvláštní případy, jakmile Ferdinand I. přijal korunu císařskou.

Mince české od dob Přemysla II. byly označovány znakem lva; kterýž byl proslaven po světě zejména mincovní reformou Václava II., a pražské groše na rubu mimo to měly znamení koruny jako symbol české svrchovanosti státní až do r. 1517, kdy byla nahrazena poprsím krále. Ovšem některé mince v jednotlivých zemích korunních mívaly zdobené vlastním znakem příslušné země. Probíráti materiál nemělo by tu účelu, přijde však asi vhod, upozorní-li se na některé vzory z doby habsburské. Na nich bývá znak království českého buď sám, nebo bývá kombinován, po případě na prsou říšského orla se znakem rodovým a uherským; v mincích slezských orlice charakterisuje jejich původ. Povstání stavu českých r. 1618 obnovilo výhradnou platnost, znaku zemských, lva, orlice moravské a slezské, a Fridrich Falcký nejen že použil lva českého na svých mincích symbolicky, také vložil do tolaru z r. 1620 znaky pěti zemí českých, připojuje k nim na některých ještě erb svého rodu a Lucemburska. Evangeličtí stavové slezští vkládali na své mince buď orlici nebo spojovali na štítu šachovnici. dolnoslezskou s orlicí hornoslezskou. Od doby Ferdinanda II. lev český byl zatlačován a často byl používán jen na náprsním štítku orla říšského; do popředí se tlačí znak císařský s rodovým erbem habsburským na hrudi. Ten stav trval potom i dále; kdežto na větších mincích orl říšský od Leopolda I. počínajíc často nesl

velký znak císařství, lev český ponechán byl pouze na mincích nejdrobnějších. Jenom na kusech korunovačních vracel se lev k staré cti, někdy i s korunou svatováclavskou nebo v pojetí symbolickém. Souvisí to vše jistě se zatlačováním státoprávního významu koruny české v rámci spojeného mocnářství habsburského, a proto je zajímavé, že Marie Terezie a Josef II. přes své tuhé snahy centralizační zavedli na některé mince trojici znaku zemí českých, Čech, Moravy a Slezska (grešlička z r. 1759 a j.). Znamená to, že ani v těch dobách, které chtěly zeslabit co nejvíc vnitřní hranice zemí spojených pod žezlem domu rakouského, nemohlo býti beze všeho potlačeno vědomí souvislosti Čech, Moravy a zbytku Slezska po vypuštění nároku na Lužice.

Bylo by lze ještě poukázat na používání erbu českých v tiscích zřízení zemských, artykulů sněmovních a jiných publikacích oficiálních a neoficiálních. Některé poskytly by krásné vzory mistrně provedené, a jako na pečetech a mincích i na nich bylo by snadno sledovati vývoj heraldický i umělecký. Projevuje se na nich někdy lev český sám nebo příslušné znamení zemské anebo lev spojen je s připojenými kolem něho drahnějšími erby zemí přivtělených. Lev dvouocasý zpravidla bývá ve skoku, spatříme jej však i běžícího a stejně vůl dolnolužický, který je vyobrazován obyčejně jdoucí s ohonem skloněným, někdy je v běhu s ohonem zdviženým. Mezi erby zemí českých někdy je kladen ve století 16. a 17. erb Lucemburska a časem i Dolní Lužice je rozdělena v Budyšínsko a Zhořelecko. Ovšem císařská moc panovníku habsburských způsobovala zavádění orla říšského a jeho povznesení, a tehdy orel míval na prsou kombinovaný štít, v němž český lev měl význačné

postavení, a kolem něho bývaly rozloženy erby ostatních zemí koruny české.

Z dokladu pro zdobení památek monumentálních erby zemskými dostačí, uvede-li se příklad jediný, ale velmi výrazný, z doby největšího rozvoje státu českého. Na staroměstské věži mostu pražského zasazena je řada znaku, které hlásají slávu panování Karlova. Vedle erbu říše římské a státu českého, jež mají nad štítem helm i klenot v překrásném plastickém provedení, a vedle orlice svatováclavské, znaku Starého města i orlice moravské vloženo je nad oblouk brány pod římsu pořadí 10 tesaných erbů, od středu počítajíc v pravo orlice říšské, orlice moravské, svídnické a vratslavské, lilí nisských - anebo snad spíše biskupství vratslavského? -- a v levo lva českého a lucemburského, Zhořelecka, Budyšínska a Lužice Dolní. Při luštění těchto znaků je dobrou pomůckou popis erbu nesených při pohřbu Karlově, a tím rozřešením odpadá mínění, že by lilie znamenaly znak Sulcpachu nebí erb napříč rozpůlený se lvem a bílým polem dole znak t. zv. Českých Bavor (Sedláček), stejně jako mylný je výklad Herainův, jenž zněl orlici svídnickou za braniborskou a lilie za znak království Arelatského. Zdá se, že některé znaky při opravách byly porušeny, a odtud vznikla nejistota.- Celkem však lze z výzdoby vyvoditi, že erby byly na vez zasazeny po připojení Dolní Lužice ke koruně české r. 1373, ale před r. 1377, kdy Zhořelecko s částí Dolní Lužice bylo dáno v úděl Karlem IV. synu. Janovi. Braniborsko nebylo pojato v řadu znaků, protože nemohlo býti přivtěleno ke království českému, jsouc samostatné kurfiřství.

Možno ještě připomenouti, že v časech panství. habsburského u nás i na stavebních památkách vítězil orel císařský nad znaky zemskými. Ale oblíbený byl znak orla říšského nesoucího na prsou štítek lva českého, a toho bylo používáno až do doby Josefa II., Leopolda II. i Františka I. Ušlechtilými vzory byl znak nad portálem Klementina v Praze, po převratu surově zničený, a s námahou zachráněný znak na celnici proti Prašné bráně, která je přestaveným klášterem Hybernů z r. 1810.

Lev i jiná zvířata ve znacích zemí českých zpravidla hledí v pravo na všech památkách, avšak heraldická kurtoasie žádala, aby se zvířata po případě obracela k sobě, a tím zvyklost byla měněna. Z toho důvodu mění svůj postoj i zvíře na znaku vyššího řádu bez ohledu na to, je-li spojený znak nižšího stupně.

VII.

Když těsně před koncem staré říše římské František I. r. 1804 přijal titul císaře rakouského, bylo výslovně prohlášeno, že tím nejsou dotčena práva státních celků spojených pod žezlem domu habsburského. Ani tímto aktem nebyla mařena samostatnost koruny české, sice zeslabená centralisačními zařízeními století 18., avšak znovu potvrzená dvojí královskou korunovací Leopolda II. a Františka I., a platilo nezměněné, že v zemích českých vládne panovník jenom mocí krále českého. Ale přijatý rodový zprvu titul císaře dal nejspíš vědomě byrokratickému režimu, jehož otcem byl Josef II., do rukou spolehlivou zbraň proti svéprávnosti částí nově se

ujímajícího císařství ve smyslu teritoriálním a státoprávním, a správní i soudní aparát úřednický v absolutismu, jenž zničil mnohé výhody reforem josefínských, spojil země mocnářství jednotnou organizací a společným jazykem. Zájem dynastie byl víc než kdy jindy povýšen nad práva národů, vyloučených takřka vůbec z politického života. Císařství mělo znenáhla strávit státní jednotky ve svém nitru, a aby snadněji došlo cíle, podporovalo stavovský separatismus jednotlivých zemí v skupinách, mezi nimiž nemělo být zvláštních vztahů ani rozdílů a všechny země měly se státi pouhými správními obvody, provinciemi bez jakýchkoliv titulů. A to byly prostředky, kterých chtěl užítí stejně a promyšleně desítiletý nový absolutismus po chvilkovém uvolnění bláhového roku 1848 a které měly být ještě účinnějším doprovodem politického programu dynastického a vládního i po r. 1860. Ovšem ten program, učiniti z císařství rakouského jednotný stát německý přijali i Němci za svůj, a byli-li ochotni ke smíru s Maďary, činíce jim ústupky, a rozdělili se s nimi o moc vyrovnáním: r. 1867, jež nebylo jen vyrovnáním dynastie, namířili ve »své« části říše všechen odhodlaný útok na národ český. Čechové, kteří s Palackým v čele r. 48 z ohledu na Slováky nevystoupili s požadavky historického práva státního, dali se na novém podkladě v tuhý boj státoprávní. Byl veden měnivým způsobem, a i když časem byl opouštěn, sjednotiv národ v pravý čas, vyvrcholil v revoluci za války světové proti soustavnému popírání a rušení posledních svobod a proti politickému i národnímu znásilňování.

Právě tento více než stoletý vývoj nasvědčuje, jak symbolika znaků je těsně spjata se

státoprávním postavením zemí a jak vystihuje míru jejich práv i svobod. O znaky zemí českých vznikl spor dvou stran, zeměpanské a vládní i národně-české. Vlastenectví doby osvícenské bylo teritoriální povahy a mělo ráz učený, a studie historické tehdy se obracejíce k dějinám zemí a jejich památkám, vynášely i vědomosti a úctu k znakům zemským. Gelasius Dobner napsal kritickou studii o původu českého erbu s rozsáhlou znalostí materiálu a bystrým důvtipem a moravský Monse něco později obrátil pozornost k znaku Moravy. Lev český i orlice moravská a slezská byly vkládány na titulní listy knih, a jinak se vnášely na veřejnost, jsouce uplatňování opozicí stavů proti nivelisující moci státní, ale jen jednotlivě, neboť soudržnost zemí českých, z části promarněných politikou habsburskou, byla uvolněna. Bylo třeba mnohé a těžké práce na probuzení českém, aby se znovu vžilo vědomí jednoty národa v Čechách, na Moravě i ve Slezsku a aby se nadto touhy obrátily i na Slovensko, před věky odervané od jádra národního. Ty snahy vycházely z Čech, kde se v Praze soustřeďovali nejlepší synové národa a narážely na nepřátelství úřední; německomaďarské. A v tom boji stanuly proti sobě dva symboly, lev království českého, starého státu českého, a orel císařský, orel rakouský. Za nových podmínek v nové době sráželi se dva odvěcí protivníci, a staletý zápas zůstával v podstatě stejný. Orel, jenž se vracel v nové podobě, byl týž orel, který už mečem Rudolfa Habsburského zvítězil na Moravském poli nad královským. dravcem českým, ztělesněným v postavě krále bohatýra, a byl za to pozdraven radostí a pochvalou básníků; a byl to týž orel, který přemohl českého lva roku 1547 a těžce ho zranil na pláni bělohorské. Romantismus

první poloviny 19. století, ponořující se v radost i žaly minulosti, chápal ty vztahy, cítil kontinuitu boje s Němectvem a Habsburky, a lev se stal vlastencům českým nejen znamením staré síly a moci české, nýbrž i zárukou do budoucnosti. Věřilo se, že lev český, sice dlouho zemdlený a k zemi sražený, pozvedne hlavu, vzchopí se, strhá pouta a jako kdysi překoná všechna protivenství, aby se vrátil k bývalé slávě. Nálada r. 1848, plná nadějí a vzruchu, zvláště dala promluvití nejvnitřnějším citům, a Havlíček veselým popěvkem, ale s plnou upřímností hrozil Němcům:

Však se Frankfurt lekne
a čepičku smekne,
až český lev zježí vousy
a ocasem sekne.

Ta píseň byla namířena proti velkoněmeckým snahám, chtějícím připoutati i země české k veliké říši německé, avšak už dříve r. 1843 Havlíček složil nadšenou píseň proti Vídni, volající Čechy ze země české, moravské, slezské i ze Slovenska, aby povstali společně k boji za křivdy minulé. »Zdvihni se, zdvihni, starý český lve, anděl zatroubil k válce do krve!«...s refrénem:

„Hr! na Němce! hr! na vraha!
na Vídeň Praha!“

znělo jako projev odhodlání a neoblomnosti, prýšticí z vědomí českých ctností národních. Tehdy prsa všech byla

zdobena barvou bílou a červenou, barvou českou, a kdo byli jejími vyznavači, opakovali si s hrdostí heslo:

»Moje barva červená a bílá,
dědictví mé poctivost a síla.
Varte, Němci: Já jsem Čech !«

A tehdy lev byl vkládán na prapory gard a Mánes sám maloval jej se sv. Václavem na prapor národní obrany v Hradci Králové pod heslem : »Síla svorná - nerozborná« -- strojilo se k nové srážce, ale lev byl po těžkých ranách dřívějších přece ještě slab a podlehl zase orlu na barikádách pražských.

Orel rakouský byl připravoval zatím úklady. Když jej r. 1806 vkládali ve znak mocnářství habsburského, přejali černého orla staré říše římské v žlutém poli a vložili mu ve velkém erbu na prsa do štítu znaky všech zemí ve skupinách, jak pak v rámeček císařství nebo jak na ně byly činěny nároky právní. Znaky zemí českých, sdružené kolem štítu s českým lvem; korunovaného českou korunou svatováclavskou na znamení suverenity dostaly podle starších vzorů místo čestné na druhém vedlejším štítu při levé straně, kdežto první štít při straně pravé zaujaly země uherské koruny svatoštěpánské. A v tom poli českém vedle erbu Čech, Moravy i Slezska, byly vloženy v dolejší řadu vedle sebe erb Lužice Horní, Tešínska i Lužice Dolní, všechny v podobě, jak se ustálily již ve starší době, aby bylo vyznačeno vedle stálých přípovědí k Lužicím i zvláštní postavení Tešínska. Již tento znak vyjadřoval svou mluvou, že důstojenství císařské se povznášejí nad všechny hodnosti jiné. a třeba je ještě uznává, že je chce

překonávati. A to vyslovoval ještě určitěji znak střední a malý i ustanovení spojená s jejich publikováním. Ve středním znaku státním orel měl na hrudi pouze štít domu císařského a kolem něho dokola byl poset desíti znaky zemskými, seřaděnými podle důstojnosti a zdobenými korunami; tím lev český, jenž byl položen na první místo levé strany proti znaku uherskému na straně pravé -- logicky by bylo, aby sám representoval stát český -- byl odtržen od orlic moravské a slezské, které se dostaly v nejnižší pořadí strany pravé. A na malém znaku vůbec odpadly erby zemské a zůstal pouze orel se štítem rodovým, aby hlásal v denním užívání jednotu státu - byl zvláště určen na všechny mince, kdežto úřadům zeměpanským bylo aspoň nařízeno, aby používaly v pečetech znaku středního nebo podle potřeby velkého, když jim bylo vůbec zakázáno upotřebovati znaků jednotlivých zemí, ponechaných v platnosti pouze ve věcech stavovských.

Tím už byl dán základ k protivě, v° níž byl postaven orel císařský a lev český. Na něm nic nezměnila úprava velkého znaku rakouského po nastoupení Ferdinanda V. na trůn r. 1836; země koruny české, jejichž spojení bylo potvrzeno korunovací královskou, podržely v něm totéž místo a erb, vzhled jako dříve, a na středním znaku byla provedena jen ta úchylka, že znak moravský i slezský byly spojeny nesprávně na jeden štít kolmo rozpůlený na předposledním stupni strany pravé, jako by byla mezi nimi těsná souvislost. A orel tak vypraven zdolal znovu lva r. 1848 a rozložil se na upevněném panství. Ale sám utrpěl porážky na bojištích italských a po územních ztrátách i po smlouvě s :Maďary, když císařství rakouské byl proměněno v říši

rakousko-uherskou, musil se poddati proměně. Velký znak byl vůbec vypuštěn z užívání, aby byl lépe a za vhodné příležitosti znovu upraven, zůstal pouze střední znak a malý znak v poslední úpravě císařského nařízení z 25. prosince 1866, ale v nich byly provedeny pouze méně podstatné změny ve vedlejších erbech a jejich poloze i ve výzdobě řádové hlavního štítu. Ale proti těm erbům - korunovaný znak Čech podržel ve středním znaku své místo, spojený znak Moravy a Slezska na kolmo rozpuštěném štítu přišel na čtvrté místo strany levé - Maďaři, jejichž erb byl vložen na pravé straně středního znaku v místo první zdvihli odpor, chtějíce vyjádření zvláštního svého poměru k říši. Tím tyto znaky, až na některé společné záležitosti obou dílů státních, staly se především znamením části, které bylo dáno jméno »království a země na říšské radě zastoupené«.

Centralisačnímu úsilí rakouskému měl býti uměle na pomoc vyvolán separatismus Moravy proti sjednocovacím snahám českým. Tam staré barvy zemské byly zapomenuty a od červenobílého šachování orlice přijímaly se stejné barvy jako v Čechách. Ale když po r. 1836 badání historické vyneslo, že podle privilegia Fridricha III. erb zemský má šachování červenožluté a dvorní kancelář uznala, že se stalo ve znacích státních r. 1836 sestavených nedopatření v barvě znaku moravského i povolila stavům moravským řídit se listem Fridrichovým, mnozí horlivci na Moravě zaváděli červenožluté šachování i červenožlutou zemskou barvu nebo trikoloru červenožlutomodrou. Zvláště roku 1848 nastaly spory o barvy zemské moravské a v nich separatistům přispěli na pomoc historičtí spisovatelé (A. V. Šembera) přes protesty vlastenců. Darma bylo brojeno

v Oherálově týdeníku: „V barvách našich je i naše heslo: buďme vždy hotovi pro neporušenost národnosti a samostatnosti naší cediti krev a jasná bude obloha nad vlasti naší; neporušenost národnosti a samostatnosti naší je nám nad vše zlato veškeré země«; darmo se i ozvaly hlasy protivné v Lípě Slovanské a v Havlíčkových Národních novinách i v Pražském poslu od J. K. Tyla, kde se dokonce psalo o »opovázlivé a zrádné změně starožité národní barvy moravské« : sněm moravský r. 1848 přijal většinou návrh, aby barva orlice byla proměněna v červenožlutou. Ovšem usnesení nebylo předloženo k potvrzení císařskému vzhledem k platným znakům říše, a nestalo se tak ani později, ač se zemský výbor moravský; ovládaný Němci, několikráte o to ucházel, maje nenávisť k barvám českým nebo k trikoloře slovanské. Ještě r. 1888 ministerstvo vnitra neodpovědělo jinak, nežli, že nemůže provést změny zemských barev před úpravou znaku říšského; ale povolilo, aby zemské úřady zaváděly až do konečného rozhodnutí barvy podle privilegia z r. 1462.

Avšak dále se to namnoze za odporu národní smýšlejícího lidu, jenž vyslal už výmluvné řečníky proti úmyslu na sněmu r. 1848. Ten nestál v antagonismu a odlučování protičeském, nýbrž v společném utrpení našel cestu k společné práci a váli s lidem českým. Tak lvu českému přišla na pomoc neporušená orlice moravská, stejně jako Čechy obývajícími ve Slezsku byla s ním sdružena orlice slezská. vznikla nerozdílná trojice, která pod korunou svatováclavskou hlásala, že pospolitost a právo společné a nedílné samostatnosti a státní svrchovanosti zemí českých je nepopíratelné a jednotná vůle národa

nepřemožitelná. »Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!« bylo psáno pod sloučené erby s protestem k dynastii a vládě, i Němcům, kteří je pro následovali^{*}) a s výstrahou k lidu. A jaký boj byl bojován za moc lva, jenž si mezi nimi podržoval nejvyšší místo, svědčí odpověď Riegrova německému poslanci Ondřeji Haasovi na sněmu království r. 1861; »Ohrazujeme se proti mínění, že máme znáti jen jediný štít: my známe ovšem štít rakouský, ale my známe také znak království českého, jehož nikdy neznadíme!« A lev český tak ctěn a milován a v národním životě i ruchu rozšiřován, dával záruku budoucnosti národa. Sokolstvo a jiné spolky razily mu cestu po krajích českých a s ním spojovaly tužby své i snahy. A tiché očekávání chvil se v kresbách Alšových i ve verších básníků, vyjadřujících nejtajnější touhy lidu, a nejmohutněji snad je pronášejí slova Nerudova:

Jak na poušti, kde lev si lehl palem,
Po širých dechách teskno dýše kolem.
Jen jednou krajem tím šel národ lev.
jen jednou, před dávnem hřměl jeho řev.

^{*}) V Brně r. 1892 při návštěvě císaře německá policie strhala znaky zemí českých vyvěšené na České besedě rozkaz na místodržitelství moravského, které prohlásilo užívání jejich za „nepřípustnou politickou demonstraci“. Na interpelaci moravských poslanců v zemském sněmu moravském a říšské radě nebyla dána vládou ani odpověď, a když po roce vyřizován byl protest společnosti Besedního domu v Brně, byl zamítnut ministerstvem vnitra, poněvadž . . . ačkoliv není zakázáno užití jednotlivých. znaku rakouských zemí k účelu dekorace za přítomnosti Jeho cís. a král. apoštolské Milosti ... však dle platných předpisů není přípustitelným sestavovati libovolně takové znaky ve formě tzv. aliančního znaku". (Nár. Listy 1893, č. 234).

a sama země slouchá s zatajeným dechem,
zda hrůzný hrom ten nevrátí se echem,
a co kde dýše, choulí se v své skrýši
a s chvěním cítí : Jsme zde ve lví říši.

Ozval se ten hrom ... Na všech bojištích světové války bylo jej slyšeti, zatím co nepřátelé Čechů věřili, že přišla chvíle k jejich záhubě. Myslili, že mají lva v léčce, že nic nechybí, nežli poslední rána, a zatím se po světě bily jeho děti. Zmýlili se a zbytečně strojili císařským nařízením z 10. a 11. října 1915 nový znak říše rakouskouherské, aby se vyhovělo nárokům Maďarů a Němců. Znak střední a malý, jenž byl předzvěstí, co by přinesl znak velký, odložený až do výsledku války, která se zdála nadějně v ten čas vyvíjeti pro ústřední mocnosti, byl dvojitý, společný pro obě poloviny mocnářství, rakouskou spolu s uherskou, i zvláštní pro každou část.

Země »rakouské« nebo »Rakousko«, kterýmž jménem byly zahrnovány někdejší království a země na říšské radě zastoupené, dostaly tak k novému znaku nové nepřírozené. a protiústavní jméno, jako byl nepřírozené a protiústavní povahy znak sám.. V malém znaku »rakouském« byl jen dvouhlavý orel pod korunou císařskou, nesoucí na prsou, štít červený s bílým břevnem domu rakouského, ve středním znaku měl orel na hrudi štít složitější. naplněný kromě prostředního štítku se znaky pěti starých zemí vnitrorakouských se srdečním štítkem rodovým podle důstojenství seřaděné erby jednotlivých zemí korunních; země české representované lvem českým, ale bez koruny, a orlicí moravskou a slezskou jsou ovšem od sebe úplně odtrženy Tak dostaly se země české i do středního znaku celého mocnářství, v

němž střední znak rakouský na štítu žlutém pod korunou císařskou byl spojen se středním znakem uherským pod korunou svatoštepánskou genealogickým štítem habsburským a heslem »Indivisibiliter ac inseparabiliter« a v němž mizely v podřízené správní složky Rakouska před celkovým útvarem království uherského.

Dnes ten pozdní násilný pokus o dovršení dualismu z r. 1867 a o založení pevného Rakouska provázený novými zákazy a pronásledováním trojice erbu zemí českých od počátku války pro zločin velezrady, zdá se takřka nerozumným vtípem; přec měl do sebe hluboký smysl: měl znamenat konec státoprávního vědomí a snažení českého. Nemělo už býti království českého a v »Rakousku« jehož páteří byly prohlášeny země starorakouské, měla se rozplynouti koruna česká v nesouvislé provincie. A je zajímavé, že se ani na to nezapomnělo, aby orlice moravská obdržela šachování červenožluté a že odtud orlice s šachováním červenobílým byla stíhána za velezrádnou. To vše bylo míněno vládou Stürgkhovou a Tiszovou za prostředek k posílení státní myšlenky rakouské a výchovou obyvatelstva v obojí polovině říše mělo se dojíti k vnitřnímu obrození a ztmelení mocnářství rakouskouherského. To mělo býti i zevnějším znamením charakterisováno jako spojení dvou jednotných útvarů podřadných prvků, císařství rakouského a apoštolského království uherského, jež přes některé nedořešené rozdíly chtěly býti sdruženy nerozdílně a utvrzeny láskou a oddaností k panující dynastii habsburské. František Josef, mohl-li ještě chápati ten čas, cítil se asi u cíle svých snah.

VIII.

Již po vůlí boží lev, jenž dosud podléhal,
vespod ležel, brzy se probudí, bude
bojovati, zvítězí, zařve. Kdo se nebude báti!
(Kronika zbraslavská k r. 1310).

Připomínali jsme si, že se naplňují zase slova starého kronikáře, když se ozvaly první tajené zvěsti o hrdinských činech našich legionářů v těžkém zápasu světa, a když rostly v jistotu o velikém vojsku národním, bojujícím za svobodu vlasti v dalekých končinách ruských a sibiřských. Radostnou nadějí chvěla se srdce spoutaných a utlačených a hluboký podiv nesl se k synům našich generací, v nichž se probudila krev dávných předků. Představovali jsme si je jednotné a svorné v nadšení a lásce a viděli jsme je sjednoceny pod praporem lva, jehož síla vešla v jejich srdce. Také na počátku zavlály praporce českého lva nad jejími hlavami, ale již »Družina«, skládající se, že 4 rot, přijala 28. září 1914 na Sofijském náměstí v Kyjevě prapor v českých národních barvách, v němž koruna svatováclavská byla ozdobou i znamením s erby Čech, Moravy, Slezska i Slovenska. Třebas ani později lev nebyl opuštěn docela a pluky armády formované v Rusku přísahající, že budou prapory a odznaky své ctíti, kladly lva na jednu stranu a erb jejich kraje na druhou stranu - pluk hanácký měl vedle lva orlici moravskou, tatranský trojvrší slovenské s křížem, slezský orlici slezskou - život byl tvrdší dobrých úmyslů a našich představ, a naši hrdinové za hranicemi, aby dosáhli cíle, musili činiti ústupky, sobě i světu. Aby dokázali, že nejen Čechové z země české, moravské a slezské touží po obnovení českého státu, nýbrž i Slováci

bojují a obětují s zaň, vztýčili za své odznaky ne pouze lva, nýbrž všechny tři znaky zemí českých pospolu a k nim připojili znak Slovenska, modrou horu o třech vrcholech v červeném poli se stříbrným křížem patriarchů na prostředním, nejvyšším z nich. Byl to znak, který měla v pečeti od svého založení r. 1861 Matica Slovenská, »jednota milovníkov národa slovenského«, jejímž účelem bylo »v členech slovenského národa mravnú a umnú vzdelanosť budiť, rozširovať a utvrdzovať, slovenskú literatúru a krásné umenia pestovať a podporovať a tým i hmotný dobrobyt slovenského národa napomáhať a na jeho zvelebení pracovať.« V tom erbu Slováci vidí vztah k své zemi a pokřestění jejímu sv. Methodějem, vykládající trojvrší s křížem - je i v erbu města Uher. Skalice - za trojí hory Tatru, Matru a Fatru, a domnívají se, že to byl odedávna znak údělného knížectví, postupovaného princům královského rodu uherského. To je ovšem výklad bez dostatečné opory, a jisto je, že se ve znaku uherském červený štít se čtyřmi stříbrnými vodorovnými pruhy v pravé polovině přijímá za erb t. zv. Starých Uher, t. j: komitátu sev. záp., kdežto zelené trojvrší se zlatou korunou a křížem v levé polovině vysvětluje se za erb nových Uher. Podle starých pečeti králů uherských víme také, že obojího erbu bylo používáno i samostatně nebo vedle sebe, každého na zvláštním štítu, a jen někdy společně na jediném štítu, a zdálo by se, že Slovensku spíše by náležel erb stříbrných pruhů.

Nezáleží vlastně na původu a oprávněnosti vyvoleného znaku Slováků, stačí, že byl posvěcen krví bojovníků za svobodu. Avšak závažnější je fakt, že s ním část Slováků, zvláště amerických, spojila nároky na

autonomii Slovenska, a že se bránila i barvě červenobílé, ač ji Slováci přijali za svou už na konstitučním shromáždění v Liptov. Svatém Martinu v květnu r. 1858 a dokonce také r. 1867 žádali ve svých postulátech za její povolení. Američtí Slováci učinili barvou svého odboje protirakouského barvu bílou, červenou a modrou a z nich si sestrojili revoluční vlajku, modrý pruh podél vroubený na obou stranách dvěma užšími pruhy, bílým a červeným. Nebylo jednoty v těch věcech, avšak časem se ustálil znak, jež přijala i národní rada, štít křížem rozdělený se čtyřmi znaky zemí českých a do něho kolmo byl vsazen svazek prutů Svatoplukových na znamení, že se jenom svorností dílo podaří.*) Také v příčině praporu stala se ta úprava, že se prapor červenobílý, pod kterým prof. Masaryk jel ještě do Ameriky, vkládal v obrubu modré barvy odvozené od barvy hor slovenských, přijal doprostřed iniciálky Č. S., znamení vojska českosl. ve Francii a Itálii, a na hrot žerďi obdržel čtyři spojené kruhy, symbol jednoty a svornosti zemí českých, ale stužka červenobílá zůstala odznakem legionářů ruských. Emblemem vojenským byla zavedena obecně čtveřice znaku se lvem uprostřed, orlicí moravskou a slezskou po stranách a kopci slovenskými svrchu na samostatných seskupených štítech, jak prý poprvé navrhl malíř Strimpl v Paříži a Purkhardt provedl plasticky v sádře.

Legionáři nám nepřinesli znaků hotových, ač znamení jejich působila dojmem nejúčinnějším. Zatím co v Praze v Pantheonu Musea zemského při jubilejních

*) V létě r. 1919 na podnět Olgy Masarykovy byla vydána ve Washingtoně brožura znázorňující a vysvětlující starý prapor český a znaky zemí českých i oficiální vlajku a erb, který zavedla národní rada česká v září 1918.

slavnostech Národního divadla ušlechtilý italský poslanec Conci obrácen k symbolu země české končil svou řeč za bouřlivého volání »Evviva Italia« přáním : »Kéž řvoucí český lev brzy by mohl klidně spočinouti, slavě s plným uspokojením svůj vlastní triumf«, ve Francii, kde René Pichon už 2.prosince 1917 nadšeně pozdravoval nového spojence pod červenobílým praporem. (pařížský »L'Oeuvre«), prezident republiky Raimond Poincaré 29. června 1918 povzbuzoval 21.pluk naši armády, přijímající svůj prapor: »Důstojníci a vojáci českoslovenští! Prapor, který Vám dnes podávám, jest od této chvíle Vaší válečnou zástavou a výrazem Vašich nadějí. Při pohledu, jak vánek Francie dává volně vláti českým barvám, při pohledu na, starobylého lva svých předků a na obraz tří hor Slovenska, přeneste se v mysl do údolí Labe a Vltavy, vzpomeňte dlouhého strádání rodné země své, naslouchejte hlasům Vám povědomým, které Vás zapřísahají, abyste osvobodili meči svými porobené rodiny své!« A v Římě ministerský předseda italský V. E. Orlando při podobné příležitosti ve sváteční den 24, května 1918, vzpomínaje událostí v Praze, promluvil: »A zatím, co je v Čechách vzbouření a stanné právo, tu na svobodném slunci svobodně vlaje prapor zemí československých, které očekávají své vzkříšení ...« Tím dalo nám vojsko naše zahraniční aspoň předpoklady pro sestavení znaku uskutečněného státu československého, a z toho důvodu, co znamenaly staré erby a barvy naše v revoluci, bylo lehké při jeho skládání přejít přes některé návrhy, jako byl návrh na zavedení orlice svatováclavské, vypravené zvláštními odznaky (Jarešův), která ztratila kontinuitu v našem životě státním i národním a byla by pouhým přežitkem

bez hlubšího významu, o nápadech nového znalce bez prvků historických ani nemluvě. Ale těžší bylo z daných možností sestrojít obraz vyhovující. Postupovalo se ve věci vážně příliš ukvapeně, buď ve velkých. anketách, nebo v příliš malých kroužcích, a zdá se, že politikové, kteří zneužili i toho jednání pro volební boj, měli větší slovo nežli heraldikové a právníci. A tak vznikly nejen zbytečné tři znaky, malý, střední a velký, nýbrž byly zaviněny i některé závady, někdy plynoucí i z toho, že se neopírají o platná ustanovení ústavy republiky.

Podle zákona Národního shromáždění z 31. března 1920, sb. z. a n. č. XLVIII, je malým znakem republiky československé na červeném štítu stříbrný dvouocasý lev ve skoku v pravo hledící, úst rozzavených, s jazykem vyplazitým, drápy a čelenkou vesměs zlaté barvy, ale jemu na prsa byl vložen červený štítek se třemi modrými vrchy, z nichž na prostředním vyšším vztýčen je stříbrný kříž patriarchů. V mluvě heraldické znamená takové vložení erbu ve znak jiný zvláštní význačný atribut nebo zahrnování moci nižší v moc vyšší s uplatněním zvláštní důležitosti. Takto upravený znak spíše by se hodil pro Slovensko samo, když by bylo v rámci českého státu autonomní, nežli k vyjádření toho, co se chce říci názvem republika československá. Toužímeli mítí stát jednotný a nedílný, jak chce naše ústava, není možno vyznačovati pouhé jméno, protože znak má krýti skutečné právní poměry. Šlo-li o zvěčnění památky připojení Slovenska k historickým zemím koruny české, bylo to možno učiniti znakem jiným, složitějším, kde by všechna oblast státní byla vyznačena ve svých částech, ale malým erbem našeho státu měl zůstatí pouze starý neporušený český lev, jemuž se v prvních poradách

nebránil ani poslanec Juriga. Ostatně vložení červeného štítku na hrud' lva, jenž je sám v červené půdě je i esteticky nevhodné, neboť zdá se, jako by v těle lvím byl otvor, krvavá rána, do níž bylo vsazeno trojvrší s křížem.

Střední znak se skládá ze dvou štítů, předního a zadního. V předním je znak český podoby lva bez štítku slovenského na prsou, zadní je rozčtvrcený a v jeho horním pravém poli je znak Slovenska, v horním levém poli znak Podkarpatské Rusi, v pravém spodním poli znak Moravy a v levém spodním poli znak Slezska. Staré země české. zachovávají erby z minulosti přijaté. Morava má erbem orlici v pravo hledící se zlatou členkou stříbrně a červeně šachovanou na modrém poli, Slezsko na zlaté půdě černou orlici o červené zbroji v levo hledící (v zákoně stojí nesprávně »v pravo«) se zlatou členkou a se stříbrnou pružinou na prsou, zakončenou jetelovými trojlístky a uprostřed zdobenou křížkem. Rus Podkarpatská dostala však erb nový, neboť nejsouc nikdy samostatným územím, neměla vlastního znaku. Ten nový erb činí štít kolmo rozpůlený, v jehož pravé polovině jsou tři vodorovná zlatá břevna v modré půdě a v levé půlce červený vzpřímený medvěd v bílé půdě v pravo hledící. Znak Podkarpatské Rusi byl sestaven proto ze dvou částí, aby se vyhovělo tamním dvěma stranám: ukrajinské a velkoruské. Ukrajinská část znaku je reminiscencí erbu, jež přijala republika ukrajinská v podobě zlatého trojzubce v modrém poli, prý odvozeného z pečeti velikého knížete Vladimíra; díl velkoruský je zcela nově utvořen a chce charakterisovati kraj obrazem zvířete, obývajícího tamní hory. Ale rozuměti střednímu znaku a pochopiti jeho oprávnění, je

věru obtížno. Nejde v tom erbu o vyznačení všech zemí v republice sjednocených, k tomu byl pořízen velký znak, jenž ovšem mohl odpadnouti; jenže ani pak by střední znak neobstál. Víme, že Podkarpatská Rus má míti postavení zvláštní, vypravena »nejširší autonomií, slučitelnou s jednotností republiky« , se samostatným sněmem, a ve středním znaku je přece pojata v témže významu jako ostatní země, které mají činiti celistvý útvar, ač se nadto dobrovolně připojila k československému státu. Logicky měl býti základem středního znaku malý znak, ale viděla se asi nemožnost toho; jestliže český lev bez štítu slovenského byl pojat do středního znaku za erb hlavní, měl větší velikostí zatlačovati ostatní znaky kromě Podkarpatské Rusi, které vlastně tak jak jsou, vyjadřují spojení úplně rovnocenných zemí a mluví proti znaku malému. Při tom se jeví i ta závada, že staré země české musily ustoupiti zemím teprve získaným, a tím byl porušen jejich odvěký historický význam jednoty.

Výtky, které možno činiti tomuto znaku, odlišném od velkého snad jen z přílišného napodobování dřívějších poměrů rakouských, lze z části přenést i na velký znak státní. Skládá se také ze štítu předního neboli srdečního a hlavního, zadního. Na předním štítu je znak český vzhledu stejného jako ve znaku středním, zadní štít je »rozdělen na sedm polí třemi vodorovnými pruhy tak, že vrchní dva jsou rozpuřeny, třetí spodní třikrát dělen« (popis není v zákoně zcela přesný, ve druhé řadě znaky jsou posunuty, aby měl místo srdeční štít). V prvním poli je znak slovenský, v druhém znak Podkarpatské Rusi, v třetím orlice moravská, v čtvrtém v pravo hledící orlice slezská, v pátém zlatá v pravo hledící orlice těšínská na

modré půdě, v šestém znak Opavska, t. j. štít červené a bílé rozpůlený a v sedmém znak Ratibořska, štít kolmo rozpůlený, jehož pravá polovina má zlatou orlici s čelenkou, obracející v pravo hlavu, na modré ploše a levá polovina je bílé a červené rozpůlená. Znak tento má strážce, dva zlaté lvy s čelenkou a červenými jazyky, stojící na lípových ratolestech, a pod nimi se vine stuha s významným starým heslem »Pravda vítězí«.

Na tomto znaku, jenž zase má ku podivu srdeční erb lva českého větší, nežli jsou erby ostatní, seřaděny jsou tedy znaky pojaté ve znak střední, ale k nim přistupuje ještě znak Tešínska, Opavska a Ratibořska. Mají nestejný význam. Erb tešínský byl zařaděn, ač je Slezsko zastoupeno ve znaku všechno černou orlicí v žlutém poli, aby vyjádřil nárok naší republiky na celé Těšínsko a výhradu práv k němu. To je důležité a správné i nyní, kdy bylo nutno vzdáti se velké jeho části ve prospěch Poláků. Vložením znaku tešínského vedle slezského rozkládá se pojem Slezska v díly, a proto byl ve velký znak pojat i erb druhé části slezské, Opavska. Erb ratibořský chce vyznaczyć připojení Hlučínska k našemu státu od pruského okresu ratibořského, avšak právě zařadění tohoto znaku je zcela pochybené, jak ukázal už prof. Kapras (Nár. Listy 3. dubna 1920, Národ IV. č. 25). Nejen že se vyznačuje drobný přírustek, když se jiné správně nechávají bez povšimnutí (Vitorazsko, Valticko), avšak závažnější je, že náš stát neobdržel nic z bývalého knížectví ratibořského, jehož erbu je použito. Co jsme získali, znamená jen vrácení dílu někdejšího Opavska, jenž byl od něho oderván v době Marie Terezie r. 1742. Jestliže se myslilo, že se erbem ratibořským vyjádří, že Hlučínsko

se k nám vrátilo od správního okresu ratibořského, není v tom dostatečné odůvodnění, neboť okres se nekryl s býv. knížectvím ratibořským a jde jen o nevelkou část okresu, Kdežto větší kus toho obvodu zůstal v příslušnosti k říši německé. Je ostatně zajímavé, že erb ratibořský levou polovinou připomíná sám dřívější spojení všeho knížectví s Opavskem. Mohlo by se ještě poukázati, že ve velkém znaku orlice slezská hledí v pravo, Kdežto ve středním hlava její se obrací v levo, ale heraldicky je to možné, aby zvířata erbovní měnila své postavení podle potřeby. Ovšem znění zákona mělo to odchylení vysloviti.*) Rozpaky musí ještě působiti zařazení erbu Rusi Podkarpatské, neboť nevystihuje zase jejího právního postavení, jestliže se mu přikládá povaha rovnocennosti s erby zemí jiných i podřadných částí.

K znakům .našeho státu pojí se otázky, zvláště který bude způsob jejich užívání a v kterých případech i od kterých orgánů budou platně zaváděny. Předpisy dosud vydány nebyly a pouze ministerstvo národní obrany na místě čtyř erbů zavedlo malý znak státní za odznak vojska na čapkách.

Je vlastně divno, že se v té věc dějí odklady ; vždyť otázka zemské samosprávy na Slovensku je přece vyřízena ústavou a jde jedině o poměr Podkarpatské Rusi. Možná ovšem, až se přijde k řešení znaku této země, potvrdí se dodatečně nepromyšlenost našich znaku. Pro Rus Podkarpatskou právě by se hodilo, aby

*) Čl. Dr. G. Friedricha v Nár. Listech 1921 č. 132 Vysvětlení k střednímu znaku českoslov. republiky snaží se objasniti tuto věc, avšak třeba připomenouti, že přece popis znaku, blason, musí býti tak přesný, aby erb mohl býti i bez předlohy snadno znázorněn.

tam platil jako znak státní český lev, mající na prsou erb zemský, používaný samostatně ve věcech autonomních. Erb Slovenska na hrudi lva podporuje separatismus, kde nemá býti, nesprávné zařazení erbu Rusi Podkarpatské popírá autonomii, která je předepsána smlouvou mírovou. Všemu bylo možno se vyvarovati, kdyby pro země české i se Slovenskem byl zaveden lev český, - jak se stalo prozatímně do konečné úpravy nařízením vlády z 19. května 1919, č.300 Sb. z. a n. - jenž by zaujal přední místo ve znaku větším, obsahujícím jako složky podřadné ostatní země republiky; v tomto druhém případě erb Rusi Podkarpatské daný na hrud' lva vystihoval by zvláštní její práva a mohl býti zaveden pro její samosprávné záležitosti.

Ale ani po stránce formální nelze vysloviti nad našimi znaky státními uspokojení. Umělcům nebyla dána možnost, aby uplatnili ráz své doby, a prof. Fr. Kysela mohl jen zachrániti, co se zachrániti dalo, na oktroyovaných zásadách tvrdé renesanční podoby znaků. Provedení znalců vždy neslo účinky cítění a uměleckých názorů času a vývoj nynějších směrů měl se odrážeti i ve vytvoření státních erbů. Byly by nepochybně zamítnuty návrhy divoké a málo důstojné, třeba zavádějící do znaku štít moderního děla, ale zdravá soutěž byla by snad nadchla umělce opravdu česky cítícího, který by měl i na mysli krásné vzory dob minulých. Jak dovede hovořiti k srdci lev Mánesův nebo český erb Mikuláše Alše, který je takofka vzrušenou písni českého ducha a radostné české pýchy!

Dnes je ovšem těžko mysliti, že by nedostatky našich znaků mohly býti napraveny - měnění znaků nebylo by ke cti jejich ani k důstojnosti státu - a

třeba spíš° se přičiňovati, aby upevněním autority státní byl jim dodán význam a zjednána úcta. Proto musí trapně působiti, jestliže jsou státní úřady, které místo, aby do svých pečeti pojaly znak státní, libují si v malicherných hříčkách, jež by se snad srovnávaly s účely soukromých korporací, ale nechráněny zákony nepověřují a nezdůrazňují autority úřadů. Pro památkové úřady státní byly zavedeny pečeti, pro pražský se silhouetou Karlštejna, pro brněnský s obrisy hradu Pernštejna, pro bratislavský s obrazem hradu Oravy. Taková pečeť měla by snad smysl v činnosti spolku pro udržování toho kterého hradu, ale u státních úřadů je nevysvětlitelná a porušuje obecné zvyklosti. A podobný nonsens je, jestliže státní archaeologický ústav dostal do úřední pečeti obraz prehistorické nádoby!

Současně se znaky státními byly uzákoněny státní pečeti velká a malá, založené na velkém a malém znaku republiky - od zbytečné střední se tedy upustilo - a vlajka státní i národní. Při jejím sestavování bylo rozhodující, že ve volbě barvy červenobílé nás předešli sousední Poláci a Rakousko a že v ústavu republiky bylo pojato s ohledem na Slováky ustanovení barev bílé, modré a červené za státní barvy. Tak musil býti opuštěn starý prapor červenobílý, nadšeně opěvovaný Nerudou ve »Zpěvech pátečních«

»Let' vzhůru, prapore náš mléčně bílý,
Přemyslův orle, plný vzdušné síly –
pod tebou květ se rozlož krásou tklivý
jak bílý bůh to národ spravedlivý!
Dej osud bojů nám, co muž a rek jich snese,
pak ale nad hlavou až ráno rozbřeskne se,

z červánků slunce vyskoč, lehni českým polem,
bud' v Čechách bílý den a plno růží kolem.«

(»Moje barva červená a bílá«.)

Staletý průvodce našich bojovníků, jenž ve válce světové slyšel slova horoucích přísah a zbrcen byl krví nejlepších našich lidí, byl rozrušen a ve svém významu poškozen. Nechtělo-li se v náhradu jeho užití trikolory, často se ve variacích opakující u jiných národů, byl to ovšem úkol velmi těžký, aby se našlo vhodné východisko k jeho proměně. I při vlajce ozvaly se všelike návrhy; do praporu červenobílého vkládal se lev, počet zemí státu československého označoval se v něm hvězdami .nebo lípovými lístky seřazenými nebo do kruhu vedenými nebo revoluční vlajka Slováků amerických pokládala se v bílé pole praporu k žerdi a také přidával se k červenobílé barvě modrý pruh kolmo při žerdi, jako byl užší modrý pruh vsazován mezi obě barvy a ozdobován hvězdami (Kupka). Pomýšlelo se i na odznaky husitské; tradice husitská měla opravdu mocný význam v naší revoluci, avšak odznaky husitské neměly nikdy povahy teritoriální, byly znamením náboženským, a v tom smyslu by se nehodily na vlajku státní. Nečinily se však pokusy s modrým okrajem kolem českého praporu, jak si zavedl: naši legionáři, a místo toho byl vsunut v prapor červenobílý, jehož délka se má k šířce v poměru 2 :3, nezvyklý prvek, modrý klín od žerdi do poloviny délky vlajky, jenž pochopitelně působí dojmem nepřirozeným a cizím. Tento klín se vyjímá zvláště nevhodně při praporech slavnostních, pro jejichž rozměry těžko stanovití pravidla.

Můžeme být spokojeni, že v naší při »Pravda zvítězila«. Ale tu velikou událost nedovedli jsme vystihnouti zdařilým způsobem ani v našich znacích státních a v naší vlajce. Bylo také chybou, že se postupovalo bez dostatečného materiálu z akcí zahraničných a že nebylo použito spolupráce těch, kdo byli skutečně bojovníky za volnost národa a prožili veliký zápas revoluční. Ač sami nemohli dojít v tomto ohledu cíle, aby nám sestavili znak i vlajku, byli by jistě dovedli dáti rady a pokyny. Znaky i vlajka, jak byly přijaty, jsou ovšem výsledkem doby: Udrželi jsme kontinuitu, vnesli jsme nové prvky - jenže jsou bez hlubšího významu a tím jsme vlastně porušili vznešené památky z minulosti a nevymyslili jsme nic, co by, jak bylo v dobách starých, hluboko zasáhlo v naše city. Je žel, že se i v této věci promeškala vhodná doba.

Znaky starého českého státu a jeho barvy byly kusem našich dějin, našeho češství, byly složkou v našem odvěkém boji. Stanou se i znaky naší republiky a její vlajka vedoucím znamením jejích pravých a věrných občanův a budou jim symbolem, jehož nikdy neopustí? Kritika přivádí často k smíření. A už pro to, co podávají dědictvím z minulosti, už pro to, že v základě byly vůdčím symbolem našich národních hrdinů, dbejme, aby se naše nová znamení stala a zůstala budoucím generacím slavnou zárukou naší svobody, a kdyby bylo třeba, i strhujícím odznakem v boji za právo a spravedlnost. A potom i nová naše státní znamení budou opěvovati básníci a budou na ně hrda i pokolení příští.

**Zákon ze dne 30. března 1920,
kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce,
státních znacích a státní pečetě.**

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

§ 1

Vlajka státní (národní) skládá se ze spodního pole červeného a vrchního bílého, mezi něž jest vsunut modrý klín od žerdi do středu vlajky.

Poměr jednotlivých částí vlajky jest patrný z připojeného obrazce.

§ 2

Standarta presidentova jest bílá s okrajem skládajícím se z plamének střídavě bílých, červených a modrých. Uprostřed bílého pole vetkán velký státní znak.

§ 3

Vláda se zmocňuje stanoviti pro rozličné obory správy státní příslušné vlajky a prapory a vydati ustanovení o užívání barev státních v životě veřejném.

§ 4

Malý znak republiky Československé jest: Na červeném štítě stříbrný dvouocasý lev ve skoku v pravo hledící, úst rozžavených, s jazykem vyplazitým, drápy a čelenkou, vše zlaté barvy, nesoucí na svých prsou červený štítek s třemi modrými vrchy, z nichž na prostředním vyšším vztyčen jest stříbrný kříž patriarší.

§ 5

Střední znak republiky Československé má dva štíty, přední a zadní.

Na předním (srdečním) jest znak český: na červeném štítě stříbrný dvouocasý lev ve skoku v pravo hledící, úst rozžavených, s jazykem vyplazitým, drápy a čelenkou, vše zlaté barvy.

Zadní štít jest čtvcený. V jeho horním pravém poli jest znak slovenský: na červeném štítě tři modré vrchy, z nichž na prostředním vyšším vztyčen jest stříbrný kříž patriarší. V levém horním poli znak Podkarpatské Rusi: štít na zděl rozdělený; v pravém, modrém poli tři zlatá břevna, v levém, stříbrném poli stojící červený medvěd v pravo hledící. V pravém spodním poli znak moravský, na modrém štítě v pravo hledící orlice s čelenkou, stříbrně a červeně šachovaná. V levém spodním poli znak slezský: na zlatém štítě v pravo hledící černá orlice s čelenkou o červené zbroji se stříbrnou pružinou na prsou, zakončenou jetelovými trojlístky a uprostřed zdobenou křížkem.

§ 6

Veliký znak republiky Československé skládá se ze štítu předního a zadního.

Na předním jest znak český: na červeném štítě stříbrný dvouocasý lev ve skoku v pravo hledící, úst rozžavených, s jazykem vyplazitým, drápy a čelenkou, vše zlaté barvy.

Zadní štít jest rozdělen na sedm polí třemi vodorovnými pruhy tak, že vrchní dva jsou rozpůleny, třetí spodní třikrát dělen. V horním pravém poli jest znak slovenský: na červeném štítě tři modré vrchy, z nichž na prostředním vyšším vztyčen jest stříbrný kříž patriarší. V levém horním poli jest znak Podkarpatské Rusi: štít na zděl rozdělený; v pravém, modrém poli tři zlatá břevna, v levém, stříbrném poli stojící červený medvěd v pravo hledící. V pravém spodním poli znak moravský: na modrém štítě v pravo hledící orlice s čelenkou

stříbrně a červeně šachovaná. V levém středním poli znak slezský: na zlatém štítě v pravo hledící černá orlice s čelenkou o červené zbroji se stříbrnou pružinou na prsou, zakončenou jetelovými trojlístky a uprostřed zdobenou křížkem. V pravém spodním poli znak Těšínska: na modrém štítě zlatá orlice v pravo hledící. Ve spodním středním poli znak Opavska: štít červeně a bíle rozpuřený. V levém spodním poli znak Ratibořska: štít rozpuřený; v pravém modrém poli zlatá orlice s čelenkou v pravo hledící, levé pole bílé a červeně rozpuřené.

Po pravé i levé straně štítu stojí zlatý lev dvouocasý s čelenkou jakožto strážce štítu. Pod štítem vine se stuha, na níž se čte heslo: "Pravda vítězí."

Podrobnosti jednotlivých znaků jsou patrný z připojených obrazců.

§ 7

Vláda se zmocňuje stanoviti nařízením, kdy kterého znaku má býti užíváno.

§ 8

Státní pečeti chová předseda vlády.

Na malé státní pečeti jest vyobrazen malý státní znak, kolem něhož čte se v kruhu nápis: Republiky Československá.

Na veliké státní pečeti umístěn jest veliký státní znak i se strážci štítu a heslem. Kolem něho v kruhu čte se nápis: Republika Československá

§ 9

Státní pečeti chová předseda vlády.

Vláda se zmocňuje, aby zvláštním nařízením stanovila, kdy kterou pečeti státní pečeti a jakých pečeti a razítek mají užívati veřejné úřady.

§ 10

Užívání státní vlajky, státních znaků, jakož i jeho částí v životě veřejném, dále podniky výdělečnými a na tiskopisech vůbec, povoluje příslušné ministerstvo v dohodě s ministerstvem vnitra. Vláda se zmocňuje nařízením vydati podrobnější pravidla o podmínkách a způsobu, jak povolení toto se udílí nebo odnímá. Ministerstvo vnitra má právo pozměňovati znaky veřejné kromě znaku státního. Každé nepřiměřené užívání praporův a vlajek státních, jakož i všech zanků veřejných, jest zapovězeno.

§ 11

Přestupky tohoto zákona trestají se - bez újmy stíhání trestními soudy, jde-li o čin podléhající zákonům trestním - úřady politickými (na Slovensku policejní administrativní vrchností) a to pokutou až do Kč 20.000, nebo vězením (uzamčením) až do šesti měsíců; při nedobytnosti budiž pokuta nepeněžitá proměněna v přiměřený trest na svobodě v nejvyšší míře šesti měsíců.

§ 12

Ministr vnitra se pověřuje, aby v dohodě se zúčastněnými ministry provedl tento zákon, jenž se stává ihned účinným.

T. G. Masaryk v. r.

Tusar v. r.

Švehla v. r.

Sbírka zákonů a nařízení státu českoslov. r. 1920
částka XLVIII., č. 252.

PRAMENY A LITERATURA.

Knížka tato mi vznikla z článku, jenž byl určen pro časopis »Národ, ale mohl býti jen z části vydán. Snesl jsem si k ní dosti značný materiál, uvádím však z pramenů a literatury, co je nejdůležitější:

V. Král .z Dobré Vody, Heraldika (1900). – Kolář Sedláček-Českomoravská heraldika I. (1902). – Ströhl, Herald. Atlas (1899). – C. Grünberg, Wappenbuch (vyd. Dr. R. Graf Stillfried-Alcántara u. A. M. Hildebrandt 1875). – Runge, Die Wappenrolle von Zürich (1860). – Amman, Wappen- u. Stammbuch 1589 (1851). --- -Solis, Wappenbüchlein 1555 (1886). – Fiala, České denáry (1897). – týž, Beschreibung böhmischer Münzen u. Medaillen I. (1891). – týž, Beschreibung der Sammlung böhm. Münzen u. Medaillen des Max Donnebauer I.-III. (1888-1890). – Čermák, Mince král. českého I.-III. (1891-1913). – týž, Umělecká výzdoba mincí království čes. po r. 1526 v Památkách arch. XXI. 1906. – Posse, Die Siegel der deutschen Kaiser I.-IV. (1909-1913). – Lindner, D. Urkundenwesen Karls IV. u. s. Nachfol. (1883). – Král., O středověkých pečetech v Čas. Spol. přátel starož. čes. 1895 nsl. – Kapras, Z dějin čes. zřízení vojenského (1917). – Vojtíšek, O znacích zemí českých v Národní čítance (1918). – Kalousek, Obrana knížete Václava Sv. (1901). – Feigl, Öffentl. Vorlesungen über der königl. Stadtrechte 1770). – Gel. Dobner, Historisch-kritische Beobachtungen über den Ursprung, Abänderung und Verdoppelung des böhm. Wappenschildes v Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen (1779). – Wocel, Über das ältere Landeswappen Böhmens v Abh. Böhm. Gesell. d. Wissensch. 1860. – Toman, Husitské válečnictví (1898). – Zíbrt Winter, Dějiny kroje v zemích českých I., II. (1892). – Monse, Histor. Versuch über das Landeswappen des Mährens (1792). – týž, „Über das mährische Landeswappen v Abh. Böhm. Gesell. d. Wissensch.

1795. - Chytil, Notizen über das mährische Landeswappen v Schriften der histor. stat. Sektion V. 1853. - Mor. orlice I. 1863, č. 109. - Brandl, Kniha pro každého Moravana (1863). - Havelka, O erbu markrabství moravského v Časop. Matice morav. IX. 1877. - Helfert, Der Brüner Landtag im J. 1898 und das mähr. Landeswappen v Zeitschr. des Ver. f. Gesch. Mähr. u. Schles. I. 1897. - Traub. Jaké jsou vlastně barvy morav. v Nár. Listech 1920 č. 83. - Luchs, Schles. Landes- u. Städtewappen, Schles. Vorzeit 1881. - Schulz-Pfotenbauer, D. Schles. Siegel (1871, 1879). - Luchs, Schles. Fürstenbilder (1872), - Saurma, Wappenbuch der schles. Städte (1870). - Saurma-Jeltsch, Schles. Münzen u. Medaillen (1883). - Knoetel, Der schles. Adler ve Vierteljahrschrift für Heraldik, Sphragistik u. Genealogie XVI. 1888. - v. Boetticher, Die ältesten Siegel der Stadt Bautzen nebst einigen Bemerkungen über das Bautzener Wappen, Vierteljahrschrift für Wappen-, Siegel- und Familienkunde XXI. 1893. - Th. Heinrich, Die Siegel u. Wappen der Stadt Görlitz, tamže XIX. 1891. - Knothe, Das Landeswappen der Oberlausitz v Neues Archiv f. sächs. Gesch. III. 1882. - Haupt, Von den Wappen der Ober u. Niederlausitz v N. Laus. Mag. XL. 1863. - Bauch, Das Siegel Herzog Bolkos II. v. Schweidnitz, Schles. Vorzeit N. - Köhler, Der Bund der Sechsstädte in der Oberlausitz (1846). - Volkmer, Das Wappen der Grafschaft Glatz ve Vierteljahrschrift für Gesch. der Grafschaft Glatz II. 1882-83, - Kostetzky, System der polit. Gesetze Böhmens I. (1816). - Die neuen Wappen (1915). - Renner, Österr. Erneuerung 1. (1916). - Pekař, Z české fronty I. (1917). - Socialistické listy II. č. 46. - Slavie I. č. 41. - Česká Demokracie 1920 č. 13. - České Slovo 26. III. 1920. -- Slavie I. č. 41.

Bylo by bývalo lákavé a mělo by hodně zajímavosti připojit ke knížce výbor písní a básní o znacích a barvách českých, ale bylo nutno od úmyslu upustit, aby příliš rozsah její nevzrostl.

OBSAH:

Úvod

- I. Znak království českého. Erb orlice svatováclavské a bílého lva a jejich poměr .
- II. Význam erbu českého lva a jeho soupeření s orlem říše římské
- III. Znak markrabství moravského
- IV. Znaky Slezska a jeho částí. Erb knížectví vratislavského, lehnického březského, svídnického, nisského, hlohovského, zaháňského, minsterberského, olešnického a Dolního Slezska; erb knížectví ratibořského, opolského, opavského, krnovského, těšínského a Horního Slezska
- V. Znaky Lužice Horní (Budyšínska a Zhořelecka) a Lužice Dolní. Znaky Lucemburska, Braniborska a Kladska.
- VI. Užívání znaku zemí českých na praporcích, pečetech královských, mincích a jiných památkách
- VII. Znaky zemí českých v době císařství rakouského a v říši rakouskouherské až do jejího rozpadnutí.
- VIII. Znaky zemí českých v revoluci české za války světové. Vznik, popis a posouzení státních znaku republiky československé i její státní vlajky.

Příloha. Zákon ze dne 30. března 1920, kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti.

Prameny a literatura
